

1

TI'RÍI YÚ'UXA

SÉI NYÍNYI'RA' MÁJ
TYUJMUA'TYE

NÁYERI

Se agradece a la Comisión Nacional de Derechos Humanos
y a la Cuarta Visitadora General,
Mtra. María Eréndira Cruzvillegas Fuentes
por su colaboración para las ilustraciones de la primera página.

í naayeri mej tyi yestyajka ma t ijta ru xumuara,
aigua pu tsaguatyira ajta ta tyaba iri i maj ra nyé
ajta maj tyuj sikujtyen majta maj tyi chuikan,
i mejmi tyu tyanajsin majta raa ta gousin t ijná sei
nyinyeira. i mejmi r ata guabirá i ta yaaxú,
ajta i tyajkuatyé maj guakait ime ti kai tyit i ná
tajkubiguan ayaajna autyaj auchat ime.

BAJA
CALIFORNIA

SONORA

CHIHUAHUA

COAHUILA

BAJA
CALIFORNIA
SUR

SINALOA

DURANGO

ZACATECAS

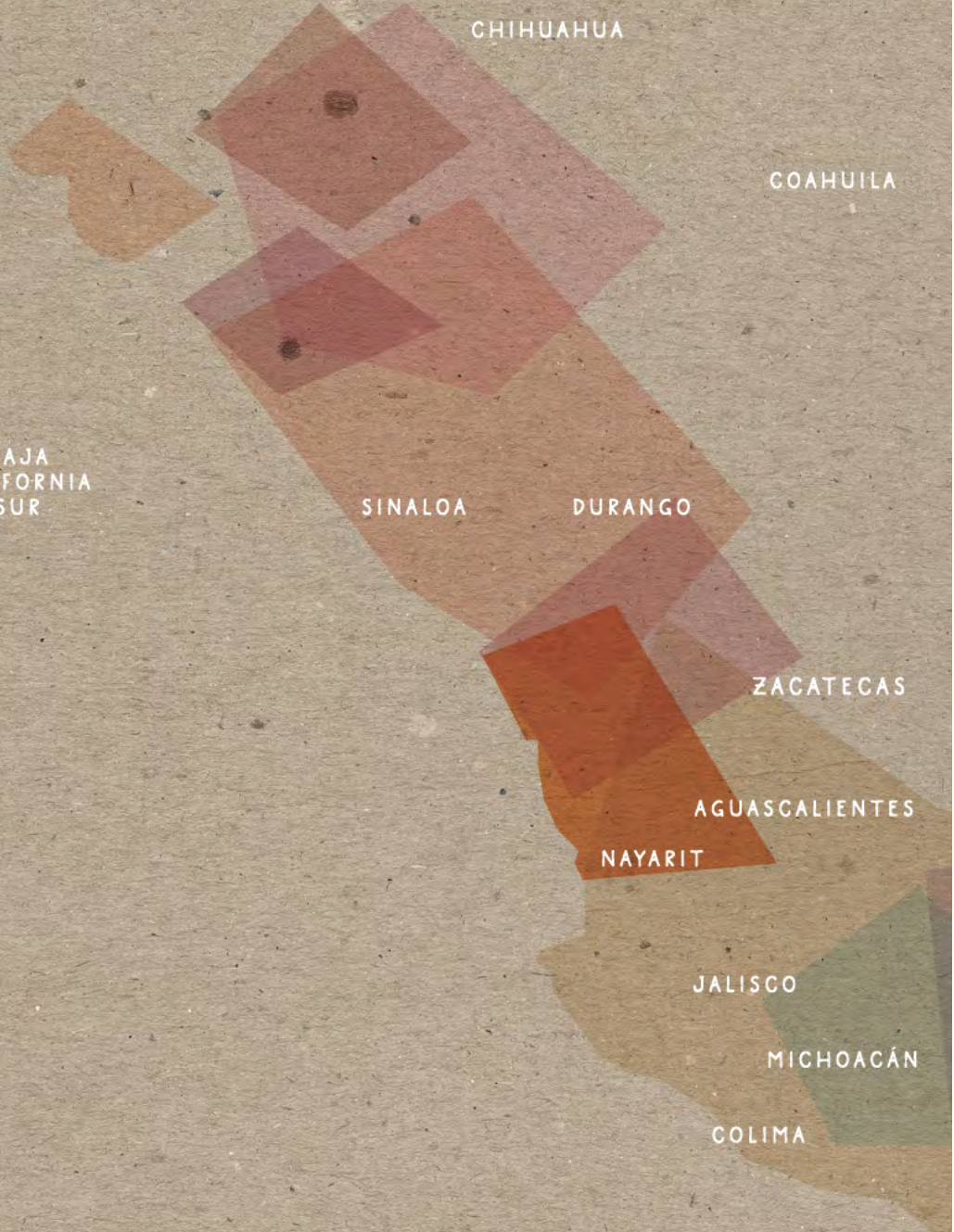
AGUASCALIENTES

NAYARIT

JALISCO

MICHOACÁN

COLIMA

NUEVO LEÓN

TAMAULIPAS

SAN LUIS
POTOSÍ

GUANAJUATO

QUERÉTARO

HIDALGO

ESTADO
DE MÉXICO

TLAXCALA

MORELOS

PUEBLA

VERACRUZ

GUERRERO

OAXACA

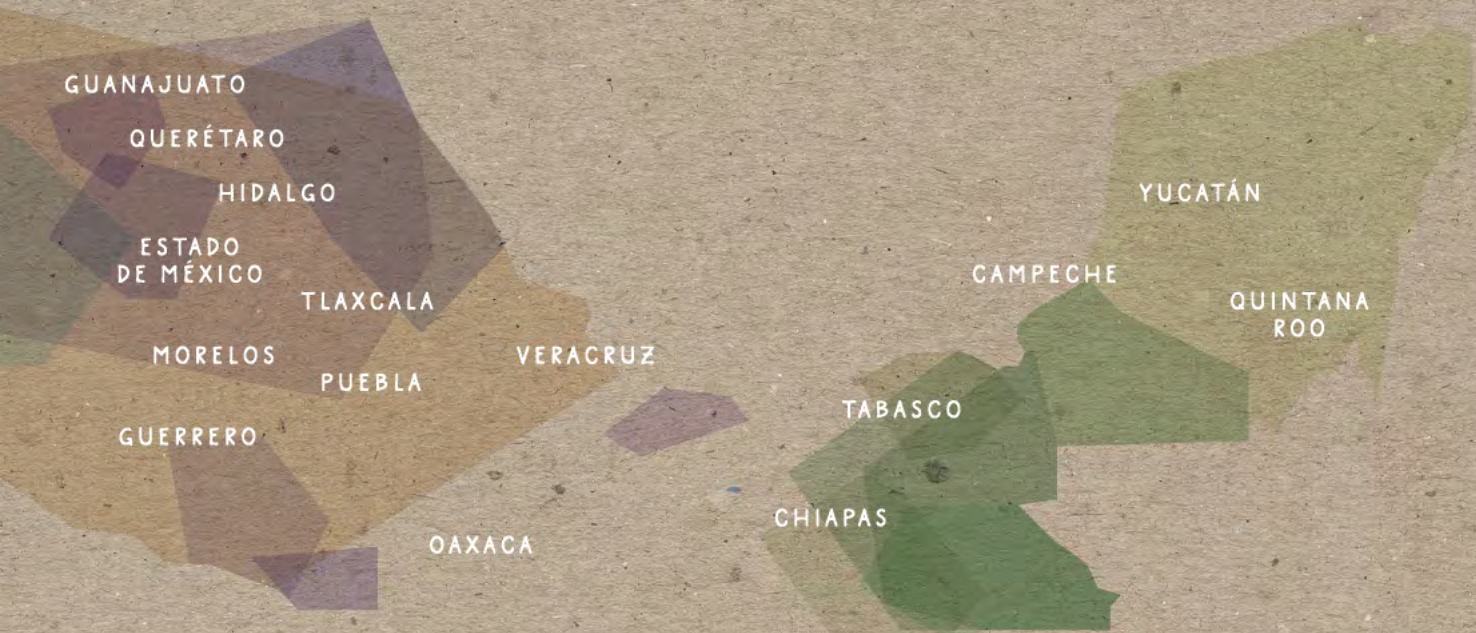
YUCATÁN

CAMPECHE

QUINTANA
ROO

TABASCO

CHIAPAS

Otto Granados Roldán
SECRETARIO DE EDUCACIÓN PÚBLICA

Javier Treviño Cantú
SUBSECRETARIO DE EDUCACIÓN BÁSICA

Rosalinda Morales Garza
DIRECTORA GENERAL DE EDUCACIÓN INDÍGENA

Alicia Xochitl Olvera Rosas
DIRECCIÓN DE EDUCACIÓN BÁSICA

Édgar Yesid Sierra Soler
**DIRECCIÓN PARA EL FORTALECIMIENTO Y DESARROLLO
PROFESIONAL DE DOCENTES DE EDUCACIÓN INDÍGENA**

Lucía Tepole Ortega
**DIRECCIÓN PARA EL DESARROLLO Y FORTALECIMIENTO
DE LAS LENGUAS INDÍGENAS**

Erika Pérez Moya
DIRECCIÓN DE APOYOS EDUCATIVOS

COORDINACIÓN GENERAL:
Rosalinda Morales Garza

COORDINACIÓN:
Lucía Tepole Ortega
Juana Zacarías Candelario

AUTORÍA:
Andrés García Molina, Esteban de Jesús
Domínguez, Eugenio Álvarez Gómez,
Gustavo de Jesús Serrano, Honorio Díaz Valentín
Pedro Muñiz López, Raymundo Aguilar Sabás

ASESORÍA ACADÉMICA
María del Pilar González Islas

ASESORÍA TÉCNICO-PEDAGÓGICA
Esther Castillo Arzate
Antonio Casas Castillo

ASISTENCIA TÉCNICA
Niséforo Aguilar L.
Dyaly López Domínguez

COORDINACIÓN EDITORIAL:
Erika Pérez Moya
Gabriela Guadalupe Córdova Córtes

CONCEPTO GRÁFICO:
Artes de México y del Mundo S.A de C.V

ILUSTRACIÓN DE LA PRIMERA PÁGINA:
Alejandra García Olivares

SERVICIOS EDITORIALES:
Sociedad para el Desarrollo Educativo
Prospectiva S.A de C.V

FORMACIÓN:
Emmanuel Ponce Galindo, Daniel Franco Beltrán

ILUSTRACIÓN:
Laura Mancilla (coordinación), José de Santiago,
Egnar García, Edaín Arguijo, Carlos Álvarez

FOTOGRAFÍA:
Ana Luisa Cecilia Rosas Pérez (portada)
Fernando Rosales Valenzuela, Roberto López Márquez
/ Fototeca Nacho López, Comisión Nacional para el
Desarrollo de los Pueblos Indígenas.
Jerzy Rzedowski Rotter, Oswaldo Oliveros Galindo,
Ludivina Barrientos Lozano, Robert Bye Boettler /
Banco de imágenes CONABIO.
Banco de imágenes Shutterstock.

© Dirección General de Educación Indígena
Avenida Universidad 1200, piso 6,
cuadrante 10, ala sur,
Col. Xoco, C.P. 03330, Benito Juárez,
Ciudad de México.

Primera edición, 2018.
ISBN: 978-607-8456-37-6

Impreso en México.
Distribución gratuita.
Prohibida su venta.

Reservados todos los derechos. Se prohíbe la
reproducción total o parcial de esta obra por
cualquier medio electrónico o mecánico sin
consentimiento previo y por escrito del titular
de los derechos.

NÁAYERI

Tİ'RÍI YÚ'UXA

SÉI NYÍNYI'RA' MÁJ
TYÚJMUA'TYE

NOMBRE DEL ALUMNO(A)

NOMBRE DE LA ESCUELA

GRADO

GRUPO

POBLACIÓN

ESTADO

RAATASÉIJRATA

Mua'tyéjri ti kin antyújmua're amijna etsé ráujka'nyaa náayeri gua'mua'tyéjri ti kin ijkatyí'gua, raxájta yéé marájcha'i máj runyúuka kin tyú'xá ti'ríi, ayéj tya'namuájre amijna etsé yú'uxari ti áijna kin séijre raxáata e'ijti tyi'ka'nyíjra náayeri emí máj guacháatimein ajtá jé'iyán aijna ti raxá yéé máj náimi'ka a'chú pua'muá ruxá'a tyu'ri'réin. Yú'xari ti estén a'namuájre tyi'ti máj rumuá'tyen máj antityáati ma'uré'nyejsin (SEP 2017), ti'i amíi ajtyéjbe tanyúukari. Náayeri nyúuka. Ayaamu éijna etséra metyiraaxa'pintare ti guatyátabijgua a'yú'uxari náayeri nyúuka pata'a gua'muatyén e'ijti guamé tayi'irá tyáj náayeri. Ayéj nyá'u guatámua'tsiguaka áijna kimen, ayaapu nyá'u tyiji'guabíigua ti ayán tyaure'nyen, ti tyámua araxkán ki'páakan i mua'tyíjra ti tyijíguájxe'be náayeri nyúuka tamua'tsíira apuá tyiji'ma'kan, tyáj nyá'u kái tyápuapua'ren, tyajtá nyá'u kin tyijí'taixáatya, tyáj nyá'u ayaana aujkin etsén guatyákata ti tyiji'muí tyi'taye'irá ajtá tyéj ranyúu náin apuá tyéj yéche a'chu pua'muá tyej tyeján tya'ránamua.

Ayaamu majtá yen tyityeséire'me a'chu pua'muá i tyaitye náayeri nyúuka mejnyúu, anxibika tú kin abe'nyúu, máj saiké tyu'mua'mua ti ayájna cha'tá ajtyáma'kan náayeri nyúuka etsé, ayaapúi tyuju'tyáka'nyéjristaka máj náimi raxáata mirantypuájtyen i nyúukari, matí pua'mua guataíjkatyi'guaka méj tyu'tamuáren méijna apua timakan yú'uxari muatyíjra ta'namuajre', mua'tyéjri ti kin abáujmua're íya aumá tyaja'rámua, mua'ráujnamuara ti guantyíbi'tiki amuán ati yéé pityaja'riki. i yu'uxari tyej gua'ityépijtye gua'muajkata i ti'ríi náayeri nyuuka méj nyúuu, a'namuájre náimi a'chu máj ranyúu, matijmana pua'muaké guacháatime a'umá uástime éijmu kin rumuajtyén ajtapú ayán tyuju'tarirista máj tyutáigua'u runyúuka kin a'umáj a'ucháatime tipuá merí tyijmuáren.

ĩ yú'uxari **Náayeri Nyúuka, séi nyínyi'ra' tĩ tyújmua'tye**, tĩ a'namuájre tanyúuka mua'tyéjri. Náayeri Nyúuka, tyaguaityépijtye'sin a'chu'puamuaka tĩ tĩ'rĩi mata'a méijna éitse ranáijmiren jamuán náimi méj tyújmua'tye, ajtá gua'jamuan tĩ tyi'muata majtá a'chu pua'muá náayeri máj guacháatime, máj gua'jamuán ranyúu náayeri nyúuka tĩ gua'juyetyé gua'yeirá ajtá tĩ nyúukari.

Rosalinda Morales Garza

NÁAYERI NYÚUKA

SÉI NYÍNYI'RA' MÁJ TYÚJMUA'TYE

GUAMUÁJTYE A'YÚ'UXARI NÁAYERI NYÚUKA

Aguí ayájna puakái íiya aupáj tyajá'muatye, † páj ratyámuare'esin a'yú'uxari, aijna etsé † ajtyáma'kan mua'tyéjri † tanyúuka, náayeri nyúuka. Aijná etsé † yú'uxari ayájpu a'séijre † páj rarí'tren náayeri nyúuka, páj ra'ujjben ajtá páj ra'uyú'uxa. Áigua pú yéj tyira'séijre' † páj tyu'tyámuare'esin † muatyábaire'esin páj amuán tyi'muare'en † muatájuyetyejsin patij paná' tyu'ma' puá'ame † muatyéjri etsé † í'muí † paj amua'tyén tijna séi nyínyi'ra' ta'ra'ase.

†pú puéin páj jámuat'tyen † muatyábaire'sin † páj ramuare'en tijna' tyeityaurástime ayájpa rá'tyaunyi páj ra'utáagua tyi'tij máj muaguabíi, páj guáguajka nyúukari kime'en, péj tya'umuájtyen.

E'ijti tyijíguájxe'ebe ayi'iráj apúa tima'kan ajtá anyúuka. Ayáapu áigua tyira'séijre † yú'uxari † ira'ujjben páj rá'muajtyen † áijna tyaxáajta.

Eijna yú'uxari yaapú tyijí'taabijgua † teityaurástime ajtá tyamu'itime, tijna tyijí'pua'mua † yú'uxari péj tyijí'cha'†. Ayájna ayaapú tyiguájxe'ebe' séj tyiguaurixáatyen a'chú pua'muá sáj náimi tyújmua'tye, péj tyeirayáxin, páj tyauyú'uxa, pajtá tyaujjben † tyijí'mui e'it† tyi'† guarí, méj tyixáajta, †j chuikarí ajtá tyi'† ta'anamuájre.

Tijna' séi ajtá séi teityaurástime tye'séijre' † muatyábaire'sin páj raamuájtyen tyi'† páj muarén yaatú muataséijratye'sin.

Tyiti nyáj muájtye.

Tye'iráyajxi.

Setyi'guaurixáatye sáj náimi tyújmua'tye.

Guataixáatye mifi tyi'mua'muá'tye.

Guanamuáara ajtá aujibe.

Guatyé'seij.

Tyauyú'uxa.

Tyu'tyámuare mi síimu'aira kimein.

Tyu'táchuika.

Tyu'táigo'u a'upáj é'che.

TA'NAMUÁJRE E'IJT†
TEITYAURÁST†ME.

T† ANAKÁI RUNÁIJMI.

Sái. Nu'irátuigua.

Gua'puáj. Méj tyáujmua'tsiire.

Tyáj raamua'ree tyi'ti guari're éijna etsé sái ti runáijmi.

GUA'PUÁKAJ†RAN ETSÉ T†
RUNÁIJMI.

Muákua. Xájmua'ri.

Tyáj raamuá'ren tyi'ti ti guári're éijna etsé ti a'rí guéika.etsé ukáame ti
runáijmi.

TYÁJ RAAMUA'REE TYI'T†
GUAR†'RE ÉIJNA ETSÉ GUÁ'PUA
T† RUNÁIJMI.

GUÉIKA. T† RUNÁIJMI.

Tyáj raamuá'ren tyi'ti ti guári're éijna etsé ti a'rí guéika.etsé ukáame ti
runáijmi.

T† ANAKÁI RUNÁIJMI

SÁI. NU IRÁTUIGUA

TYÁJ RARŦ'ĪREN: RÁAMUA'REN E'ITYÁJ TYI'TETI + NÁAYERI
TĪPUÁ NU'IRÁTUIIGUA, TYI'TĪ TĪ GÓUJXE'EBE AJTÁ
E'IJMÁJ YÉ'I TYIRÁ'SIN MATĪ YÉE CHÁJTA'NAJMEN.
AJTÁGUA'A, RÁARŦ'ĪREN TĪ RAUYÚ'UXA E'IJTĪ ÁNTYAGUA.

Náayeri tyatá'che

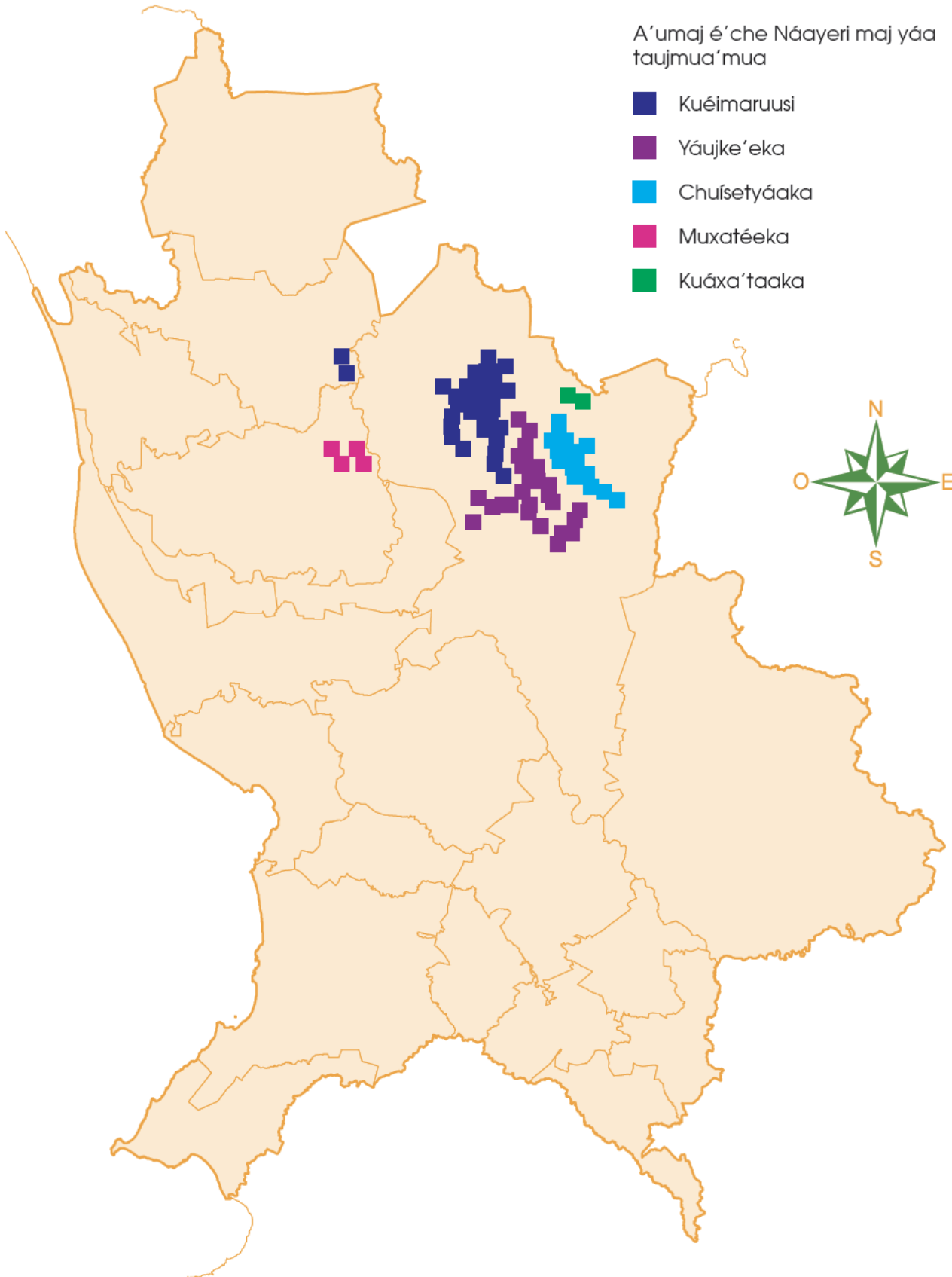
Auséira, sagóurixáatya a'unyí
náayeri ma'ucháatime.

Ɔ'UMƆ É'CHE NŃYERƆ MƆJ YŃ TŃJMUƆ'MUƆ.

A'umaj é'che Náayeri maj yáa
taujmua'mua

- Kuéimaruusi
- Yáujke'eka
- Chuísetyáaka
- Muxatéeka
- Kuáxa'taaka

Tyi'ti nyáj muájtye

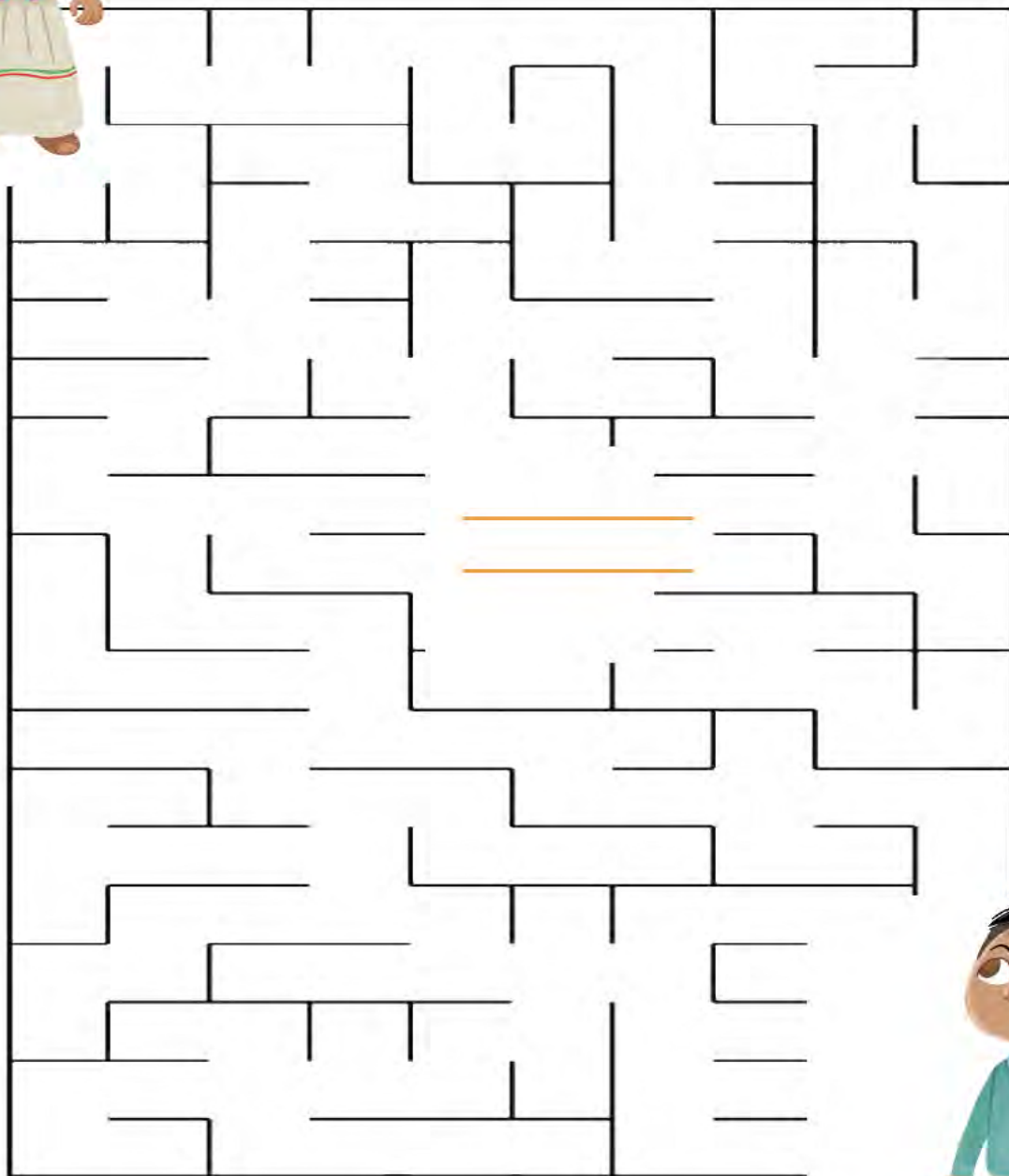
¿Nyí pajmua're e'ijtyá enkimen ántya'ru? Guaxájta séikaj amuán máj tyujmua'tye a'jamuan.

¿E'ikíj méjmi ayán muatamuá?

Autyá'siimua ayújna tyétye'e, pajtá rauyú'uxan e'ijpáj ántyagua.

Guatabajra ì uyéj a'ita' muaurenityesin patáj rauyú'uxa e'ipáj antyagua.

Go'utáigo'uri a'bóujsimua e'inyi méjmi mayein muatajmua'.

A large empty rectangular box with a thin orange border, intended for writing or drawing.

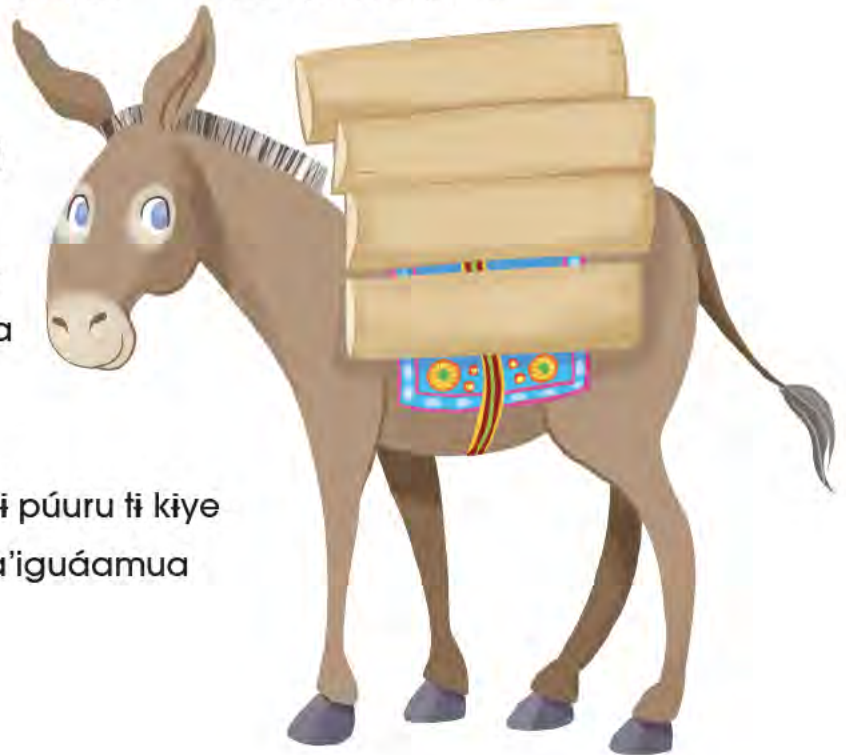

Aujíjbe ti a'yú'usi, guaxájta e'imáj ántya'ru ajtá auyú'uxa.

2.- YÁUJKE'E NÚ É'CHE

Yáujke'e nú e'che inyáa, tyetyéj pú kin tabíjgua i nyechí'i ajtá íxáj kin káchi'bi. Guéikakáj nú tyí'guaamua, ti básta'a Káipi pú ántyagua, i nyajúu ti kálen Tyáuri puijtá ántyagua ajtá i nye'iguáara Púugua'a pú ántyagua nyajtá inyáa Séeberikan nú nijtá ántyagua. Séika i náayeri máj guayáujmua maráacha'i e'imáj antya'rújme náayeri nyúuka kin; tya'kanye máj ayán guatáujmua'tyi ti xúuxu'u, ti tyu'xúa, na'rí ti'i mi yáujbetye, na'rí ti'i séika tyi'ti.

Auyú'uxa auti autasiimua i púuru ti kiye guátisin e'imáj antya'ru i a'iguáamua mejtyietse mata'séijre

Aujjibe e'ijmatántya'ru ti ríi ta'yú'usi, cha'a muatábairén ti tyi' muata.

Káipi nú ántyagua

tnyáa Séeberikan

Tyáuri nú ántyagua

Nyajtá nyáa Púugua'a

Ti e'iráyemi'guaka: sái.

Airáyamua yú'usiguarikan ti etsén a'séijre i simue'ira pata'a ra'uyú'uxan e'ijpáj ántyagua.

Aubí'tye íyakuí páj ra'iráayajxi.

Yáanu ántyagua.

Autyeeyú'uxa e'imáj ántya'ru náimi máj ajamuán ché, cha'a muatábairén ti tyi'muata.

Nyiyaxú

Nyiyakua

Nyitáata

Nyináana

Nyajá'a

Nyajúu

3.- YÚ'USIGUARIKAN

Auséira pajtá raujíjbe i nyúukari amuán amijna ti tyí'mua'ta, amajpú eiráanye yú'usiguarikan etsé. Séi guatyáatagua i yú'usiguarikan ti a'séijra i ti kin tyira'uyú'uxa ti etsén a'séijra tyi'ti ti xá ajta e'ijti séijre. A'uti e'iráanye. Aijnyú'u piguatáujmua ti tye'yú'siguajme jái jetsé, ti'i ka'mí: yú'use. Ayáapu tya'táujmua'mua.

Náayeri nyúuka tikin tyira'uyú'uxa eijtú tyítyau tyajkin tyi'guatayú'usen, ri'irí nyéjkin tyu'utaxáj; guá'ityejte yájki etsé ta'yú'usi xaxuijmá ayáapu tyirajbíjtya'xin ti tyi'ti kin u'taxá; kási guá'muatye.

Guaguájka i yú'usiguarikan.

Guaguájka satyagua'puajmua na'rí saguéikajmá. Séi saagóu i tyetyéj ti kalen sajtá anyáujratyi aupáj a'uguáchesin, séijxu guatáreinyi i dado, achuti a'séira a'me i nyierime etsé, puaméin a'chuti rá'xa, tipuá aijna (i) muakityi puamá'a páj a'me a'chutyi aséijre, narí ai muakityi (-) puaré'me a'chuti a'séira a'me. A'tati anakái a'ure'nyéjsin auti aupuá'ri aipu tyi'mue'itin.

Ajtá maj tyíturaj máuche mú guajkáj mu'ajún.

Yu'usiguarikan ti etsé a'séijre, aukúta, ajpéjpi ráatagua xaxui'má siimuei'ra, e'ijti ántyagua siimue'ira ajtá tikin aújyú'uxa.

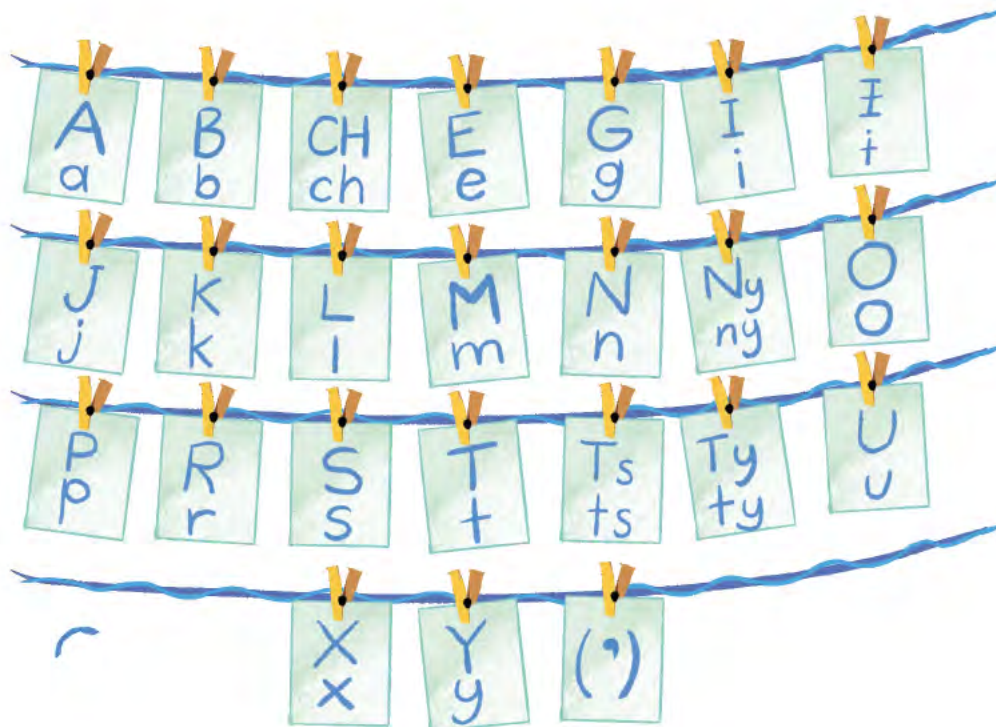
Guaséira e'ijti yé'i jen yati a'séijre. Ajpepi ayán je'nya' guátaagua i séika ta'a guanáijmiren i yú'usi'guarikan. Náimi siimuira paj ráataguaka mán tabiitira'a ti'i muuki'mi tye'séijre.

A
a

anáj

Ayapáj je'nya' guátaagua ti yati a'séijre.

4.- Náayeri máj kin ántya'aru

Autyeeyú'uxa i yú'usi'ra ti á'tura májki etsé.

P

T

S

K

___áipi

___éeberikan

___úgua'a

___yáuri

A'chunyí pua'muá ruxe'ebe i yú'usi'ra ta'a auyú'usi'guan páj kin ántyagua.

Tyata'a raamuá'ren i ti kin tyuju'tyéiten, saamuá're'e i yémi'ra ti antityájtí, ka'nti sái kin guatyeityíiguaka.

Autyeeyú'uxa majki etsé i nyúukari máj kin ántya'aru, ti ijna: **Púgua'a**.

Ajpéjpi raatyé'ityen a'chuti pua'mua para'yú'xa.

P	ú	u	g	u	a	'	a		
1	2	3	4	5	6	7	8		

Autyeeyú'uxa ti e'itsé titi'imen ajtá ti kálen máj kin ántya'ru.

Titi'i	Kile'en

Puáj ri'irístan páj muáa ra'bá'jan, ¿e'ikí tyimua'raanajchi páj ántyagua náayeri nyúuka kin?

Autyeeyú'uxa yájkietse.

Guaxájta, e'inyí pejpi amijna a'ba'góu páj kin guatá'mua, che'e
muatábairén ti tyi'muamua'tye pata'a rauyú'uxa.

Tyiti nyáj muájtye

Guaxá muaa nyi perij uirátuiguaka.

5.- SÉEBERIKAN

Guanamuára ti ra'jǰben amijna ti tyí'muata.

Aijna nya'mán Séeberikan auchán pú irátuiguaka taye'irá jetsé.

Anakái pú raagóu i ruyáaxu ti ruirájtua.

i náanajran Púugua'a pú ántyagua, ajtá i ya'upuáran Tyáuri.

Ra'ráanajchi ti guáguajka, tyítakuatsi kiléenye'en.

Náapu ri'i tyí'tyebi aijna pá'ri. Mua'anyí i siiku'ri ti rukáachan.

Aijna Séeberikan, auchán pú tyi'tyújmua'tyejsin.

Pu'rí guéika nyínye'ira ticha'i.

I páj raujíjbe ajtágu'a, ¿tyi'tajnyí pámu'a'réerimi?
Setyu'táigou ruyaxújmua emi satá'a éitse raamua're, auyú'uxa
îiyakui.

¿Arí muétsi nyimerí muirájtua? Sagaurixáatye.

6.- Ta'tányuube i yú'usi'ra

Náayeri nyúukaj kin ti tyirauyú'uxa, arájsebi pú puán i yú'usi'ra ti irájtyagua'naa tikin atányuube i nyúukari ta'yú'usi i yú'uxari etsé, tipuá tyetye'yú'uxa tyéijme kime'in: a, e, i, i, o, u, séikaj pú tyagua'puájme, ruxe'ebe ta'a xa'pin guatáruanyi i tyi'ti nyáj raxájtami.

Aujjibe pajtá gua'ityéjtye'en e'ijti tya'atanyúube'ejme i siimu'eira ti tyagua'puájme.

Nyúukari	Chuikari
<p>Séeberikan náanajran Púugua'a ra'ráanajchi kiléenye'en náapu síiku'ri ráagou</p>	<p>Tutuuchí Tutuuchí, tutuuchí, Séeberikan yaapú tyi'chuijta i náanajran. ¡Púugua'a! ¡Púugua'a! ti'i runáana guaséi yaapu tyu'jijguaka'a aijna nya'jmán.</p> <p>Tutuuchí, tutuuchí, ra'ráanájchi, náapu tyu'rityéjtye e'ijti namuaree. Tutuuchí, tutuuchí, guatákutsi, Séeberikan ara'kustiyii.</p> <p>¡Náana! ¡Náana! A'unyí nyesíiku'ri, Púugua'a ráagou iratapíi.</p> <p>Ayaamu tyi'muachuifjtyen tipu'a póuj kiléenyeen.</p> <p>Séeberikan, ¡Tutuuchí! Guatákutsi.</p> <p>Pedro Muñiz López</p>

Tyáuj tyu'tachuíkan, e'iti namuájre mupáj rájtyaunyi, pata'a ramuájtye i gua'puaríi ti ajnyúube'me.

Aukúta i yú'uxari páj raujijbe apéjpi rauyú'uxa a'uti a'tásiimue'iguajme muaarí etsé kue'irabe ti ráatisin.

Cha'a muatábairén tí tyi'mua'muatye, séikaj auyú'uxa i nyúukari
tí tyagua'puájme, auséira tijmi séika tye'yú'usi i šiimu'eira.

Séeberikan

téete nyéetsi.

náanajran

Púugua'a

ra'ráanajchi

kiléenye'en

náapu

síikuri

raagóu

7. NU'IRÁTUIIGUA

Ayáatu tyirá'sin taye'irá i náayeri tyáj etsén báujse' ti áuj tabáira'a ta'jkái tyi'taxéinyara: i ti uirátuiigua kapú ityéere a'chuti básta'a mati guatáujmuarityejsin. Tipu'a séi pa'ri guaséijren ti ayájna ajtyáma'kan, na'ríj kái chá'na ayán tyijjixe'eba ti básta'a guatáujmuarityen, áimu nyú'u báujsi raatyábairesin magourítsi'ben. Ta'ixáatye pajtá rausimua patáj rou'iguán e'inyi yé'i muari máti mu'irájtua, ajpépi ra'uyu'uxa májki etsé.

8. † MUXÁJ

I muxáj guastári pú puén, kapú a'chú guati'i,
xamua'irán yáapu guasé'iri kuxáa
uká'yémi'guajmen ajtá i táka'iran jú'ura pú'aj erí
guatyá'ka'na autátsi'tyi, aupú'i tyétye'e urakái a'me
i muxáj, ajtá i kiya'arán tá'axa, séikáj mú raguástya
ye'iráj etsén pú rú'xe'eba á'yi'i ajtá máj ka'nyíj kin
tyu'táagua na'ríj xájmua'ri, pú'aj metyújtaaba
maxáj mú guatákaana aijmú etsén ranyéeri
metyí'xajtan aimáj máuj tyíjxe'ebe a'chú pu'amuáj
kin tyáj tyáuj yaséijre, aijpú etsén a'namuára a'me i
gua'nyúuka máj ra'nkurá'asin i tabáujsimu'a
tyajkuáatyé tyáj gua'jemé tagugóu i náayari.

9. TI TYÚJXE'EBE TI PUÁ A'TI UIRÁTUIIGUA

Ayáapu nyú tyujxe'ebe éigua tipuá pa'ri tu'irajtinyi, i ti'ríi máj úuka aipú tyujxé'ebe máj ratyátaabe yáati iinari, majtá irij túutubi anáj ti akábibi ajtá xa'nyú muatsibi muxáj ti jíinyi ti etsé ukáxu'iaua.

Ajtá xa'nyú i ti'ríi máj l
ra'tyanáxka, majtá xé
akabi ajtá xa'nyú i mi
ti etsé ukáxu'igua. Tux
uxé'ebe ajtá, erú náiji
séi náa etsé atyiikata:

10. † CHUÁXARÍ AJTÁ † KITSÍJ

I máj tyi'gua'táka, báujsi ye'iráj máj gua'sin,
a'najtiná'a mú chuáxari etsén yáana puáj
máuritsi'ba mati'tá tábaújsimua tyu'taixáatye'simen,
anakáij mú ra'yáanaxin muákuake etsé,
marautakúrujtye'sin, kitsíj mú kin tyantákuunaxi'sin
aumáj e'séijré'mén † tabáujsimua ajmumíj
go'utaixáatye'sin aimáj máuj tyijxé'ebe a'chú
pua'muá † tyáitye máj yán séijre majtá máj gua'etsé
airáanye yáamu tyirá'sin † náayari.

Guatyé'seij

Guatyámuare'e tyi'ti máj mu'eixáatye

1. Autyeeyú'uxa e'ijpá ántyagua:

2. Aunáijmire'e ti a'turájmen e'ina kimen,

Aa, ee, ii, ïï, oo,y uu

S__ __ berikan

n__ __ najran

P__ __ gua'a

ra'r__ __ najchi

n__ __ pu.

3. Augugóu i nyúukari: Seeberikan, Púugua'a ajtá náanajran. Tipuá pekei rau'tyáunyi auséira auti arí etsén amityéere.

4.- Tásiimua'ixi auti ya'kipua tyiti ti ruxé'ebe mati'i muirájtuanyi.

Púugua'a

guáaguri

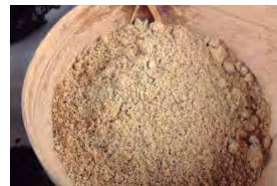
muáti'si

tyaguátsi

síku'u

GUA'PUÁJ. MÉJ TYÁUJMUA'TSIIRE.

TYÁJ RAR'IREN. RÁAMUA'RE E'IMÁJ YÉ'I TYÁUJMUA'TSI'RI
TĤPUÁ MERI'JTÁ RATYÁJGOUNYI TĤ JÓU TABÁIRA Ĥ TYÁJ
NÁAYERI.

Guatyé'seij

Guaxá nyipájmua're tyi'ti máj kin tyáujmua'tsi'iri a'báujsimua, tyi'ti máj e'ij ruurén ajtá e'imáj énkín meyán tyíjri'ire.

Auyú'uxa pajtá ra'usiimua yútyetye'e.

Auséira ajpéjpi raaxá, e'ijti ántyagua ta'a séijre. Auyú'uxa e'ijti ántyagua sái ajtá mi sái.

Auséira ajpéjpi raaxá, e'ijti ántyagua ta'a séijre ajpéjpi ra'uyú'uxan.

Eijna páj perí raaséi, augugóu auti e'séijre ti eiráye'mi'guaka ti a'rí i guá'pua éijna kin.

Guaguájka páj rantyibíjtyen i nyúukari amuán i siimue'ira setyagua'puájma.

Mati yée chájta'najmen saiké mú mijta tyáujmua'tsi'ri, guaséijra.

Á'tsíkan

sájrappa

sikiri

Náasisa

Aujíjbe eijti táujmua'mua sai ajtia mi ta'yú'usi.

1. † BÁSTA'A MARÍA SANTOS

Mejtyáujmua'tsiire, ipú piguatáujmu'a tipu'a meri'jtá tyújsáire' náimi' a'chumáj pua'muá tauriguáamua'jmen máj mamájna ajtyáma'kan i yáujmua'tye.

Básta'a ti guatáujmu'a, ti gua'kimen antyújmua're, ti gua'uta'inyén náimi'ka matijmana'a i'pua'mua, imáj tauriguamuá'men, máj mamájna tyajá'ranamua.

E'ijna i basta'a María Santos pu ántyagua, aijpú kin abáujmua'ree ti guatyéjnyuunyi gua'a kimein yáujmua'tye tikái tyigua'xáinyara, mejri tityáapasaaruben, muabáujsen i cháanaka ápua.

Gua'utájeebi i rubáujsimua maj káiche má'gua, aipu ramua're e'ijti ye'i tyigua'utáguabiitse'sin

Ti'ijta ájna pityiya'rijka matijta tyáujmua'tsiira áнна a'umáj a'ucháatimen. Ayáatu tyijí'tyabaujse a'chuapua'muá i tyajnáayeri.

Ayaapu tyi'guataíxaatyesin ti gua'utajebii i rubáujsimua: pejnyinaana, pejnyitaata "ipejnyitaata, ipejnyinaana, ipejnyiyaaxúuri." Ayajna pejnyitaata, ayaatu tyerijta nyau tyeyan tyamuaixatye, pujtanyau ayéej nyau erijta tyi'rautaurasaka i nyinyi'ira, purita nyau ayan tyirautaujnaacha i ti ixikaran, ti muatsiraran ti tanáana. Turita nyau tyeyan yéetyiyuasin, turita nyau tyeyan metiyuasin emin, ayaatu nyau tyeijna tyityeikatya, ti nyauj kuí amína ájta, ti aujta ayantyitaíguabiitsa, katu nyau tajimua aijjirinyi. Ayaatu nyauj kuí tyana j tyauj tyijijgu'gua'u, tyatijtyerijta yetyijjixa, i nyúukari ti takubejri, ti taxagua, ityejtyeyan tyijjixe'ebe ti aujta amiina ayan yetyitaíguabiitsa, yujaukaikan ayubaujnáachikan."

E'ijtu nyau tyeyan tyiraatáguabiira, e'ijtyej tyau guámua're, eijtyejtyau tyijxe'ebe, sati nyau seyan, sau muan tyi'taíguabiitsaka, sejsau seyan eijrekitse yéju'tyau, tyijiseiijra' tajámua'an, ayaasu nyau

tyityaigua'guabiitse. Ayaatu nyau che'eta tyana tyaúj tyijiguaguau, ayaatu tyijixe'ebe, majkui mau yetyiji'i jájkuare i ruchanaka, tikaí tyitikin yutyia'tákaren, tikaí yutyitaxenyenere, kajmakai yentyityeiguaxua mejkanyi, mejyentyityeiguabatime, mejyetyityeiseijre, mana'jákaaba erijta jámana nataxaíneraka. Ayaatu nyautyimuaguabî, sajkai yutyijjya'tákaren, tikaí tyi'ti taiguatsinajyi'ikáa, tikaí tyiti yutaubáatiyi'ika, yutya tyatsamiristye iyaurutyi, kankai turita nyau tatsamiristye yeyeurutyi. Ayaatu nyau tyijiguabî, ti nyau aujta ayan tyitaguabiitsa, tinyau aujta ayan auj ayantyrakanya, tikaí tyi'tina yutyigua'utsinajyi'ika, tikaí tyi'ti yutyiguíyentyina'michen, tikaí tyitiyugua'uk yetye iyaujun kantyakai nyau tyerijta ye icy ayaatu nyau tyijjxa, yujáukaikan kimen, se nyinyi'ira, ajta ayan irautachen, ti nyau kaí tyitaixainyera mejtyityabatime, tyajkuatye, baustyaka, tyakua, mejyentyityesieijre, kan nyau yentyityeiseijre mejkanyi, mej nyau kaí taixaínyera, katu nyau tyaijna kimen pityi'ratáka'nye, che' nyau puenyen, májka irajmua amanu nyau irajyé', purita nyau a tyi'nyutaxaínyeraka, purita ama nyirautakuinyaka, nusu nyerijta nyamaa ij pistaka, katu nyau tyaijnakimen pityiratak che' nyau ayaana, katu kimen pitya'táka'n che' nyau ayeepu.

Honc

2.- Tyáj tamuarí

nyiyaaxú

nyiyá'akua

nyajúu

nyajiita

nyináana

nyitáata

nyiyá'ube

nyiyáuj

nyakú'u

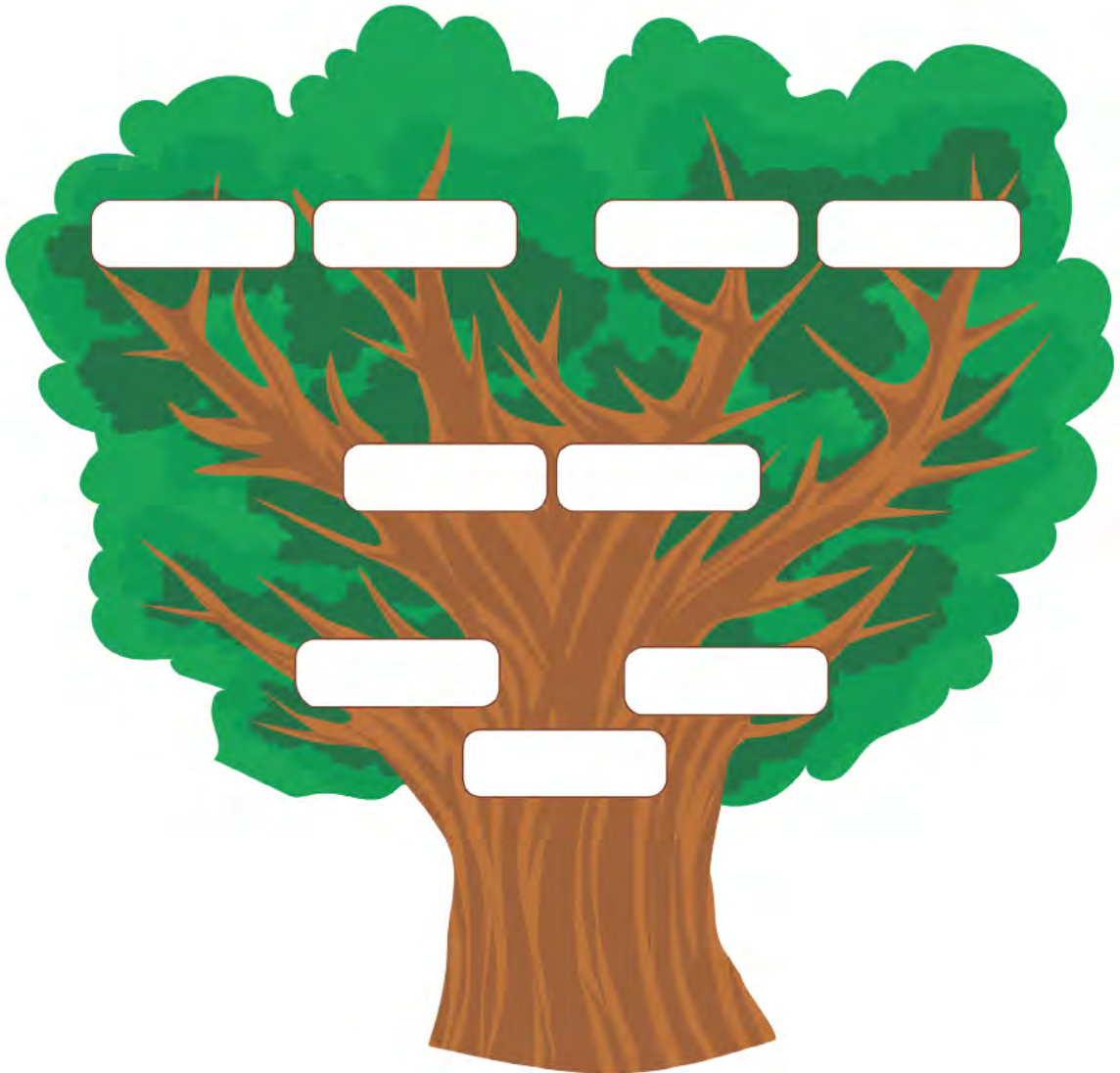
nyajá'a

¡inya!

Aukúta e'ijti tyáujyú'uxa máj tauriguáamua'men i siimue'ira etsé ta'séijre'e.

3.- AYÁATU TI'TYÁ'UTAKA

¿Nyí sajmua'ree a'chuti pua'muaka séijre'e nyúukari tikin u'tatyáujta?

Sagoumuára i báujsi sata'a tyu'táigun a'chuti puán tyi'séijre ti u'tatyoujta.

Aujjibe, che'e muatábairén ti tyi'muamua'tye.

E'inyí
pana'a

Kanú jé'i

Ayaapú'u ti'jmí

E'inyí tyi'muabaire

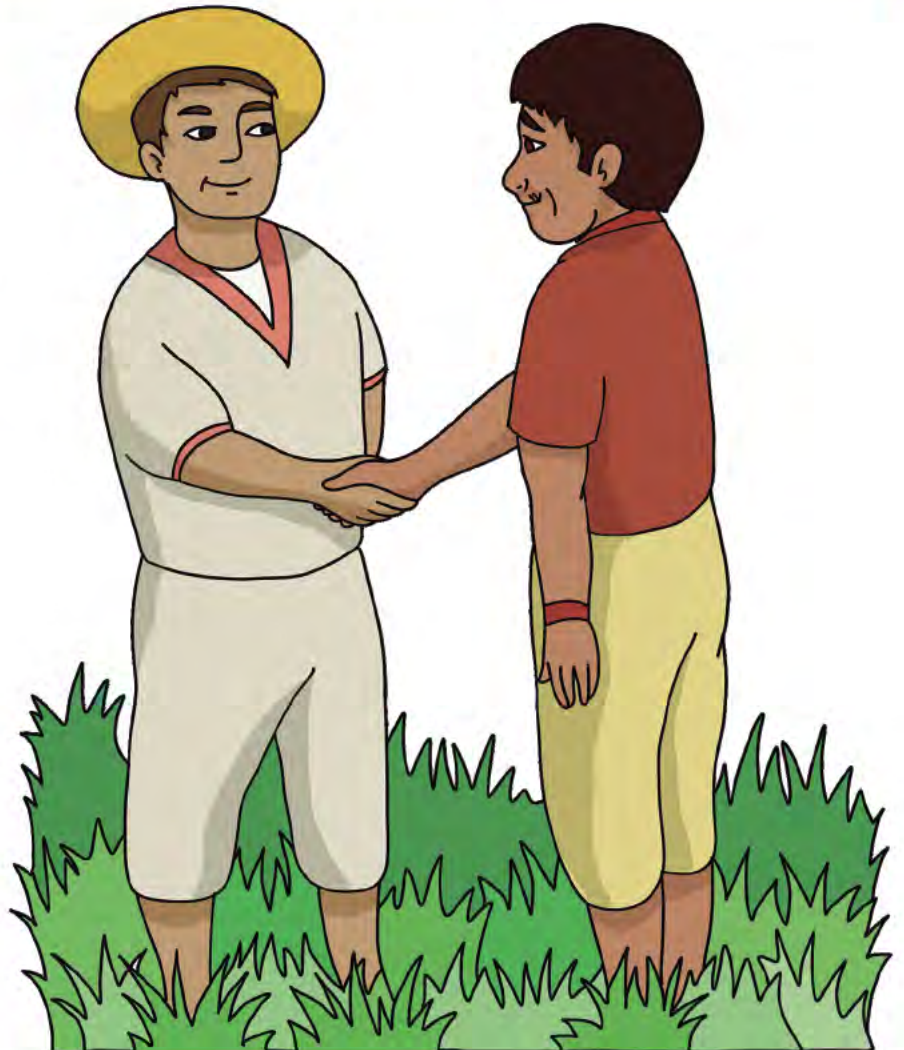

4. TI U'TATYÁUJTA

Náayeri nyúukajkin, séijre e'ijti yé'i tyu'tatyáujtá tipuá
séijna'a i tyébi na'ríj mamui'ti natatyáujtyen i tyáitye.
E'ijpú kin tyi'bairé tyáj kin autyéjchenyi tyéj
tyi'guáta'ixaatyen, eijpú kin ámityeere a'chú tyáj
gua'jtságuatyi'ra, nyáj ra'nátyaujtyen, nyáj
ratatyáuj

nyáj
guatyab
ajpú
e'jtyáma
atsáj nyá
auti etsé'
a'unyáj
e'ijéeny
pú ruxé'e

Che'e muatábairén i ti tyí' muamua'tye, tá'a ra'uyú'uxa e'ipáj tyi'tyá'utaka á'che.

5.- Tyáuj guata'inyén

Eigua pú tyijí'baire' tyáj a'ati guatá'inyen, tipuá tyi'ti ta'utámua'ree. Tyáuj raaxátan, ajtú tyijtá ra'yú'uxán e'ijti káj tyi'ri'iri. Tyáuj básta'a guatainyén ta'a raxán e'ijti tyu'tatyóujta.

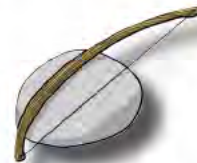
6. † NYIYÁ'AKUA

Tyati'jtá tyeyán tyiya'muaara † nyiyá'akua Guaibéjre ti é'che, chúmuan tú é'iyán takatyén ajtú tyijtá náa iyá'a tityaráajun ti'í áuj náa tyu'kimuájra, autyá aujú'ukaj erí i'takuaríxpua tyajtá tyí'fasa'upe'sin tyetyu'ukuán † tyi'tainyé, a'tsú tyaguatasá'upen tyajtá ráajun, tipuá eri'jtá tyaku'anán † xikáj náatu chúmuan tyaja'ráixa.

A'tyéeri anxíj xikáj máj tyáujmua'tsiiri, anakáij mú tye'tyákuamua chúmuan, ajmú mijtá muákua xikájretse méijna í'mua'reera a'tsáj guare'chúixaren metyíjsaire'sin imáj tyu'támi'bejta, anxíj xikáj etsé ti u'tapuá'ren metyu'tyá'sin † kueiráj, ma'utakuaríxpube'n, metyu'tyáiraxin † kueiráj a'tsá takuaríxpua, majtá u'tya'iguaxin ajmumíj tyijí'kuanyi náimi † tyáitye.

Autyeeyú'uxa atsáj pá tyi'ti e'irujka aumáj tyajuáujmua'tsiiri: takuaríxpu, tiká'a, tapuá'rijma'ka, chúmuan, ará'pua.

7. TYÁUJ TYU'TACHUÍKAN

Amaana tyáj a'ucháatimen náayeri, guaséire'men autyáj tyajáujmua'tye i ti'ríi. Tipuá arí tye'béjli'tan máj tyityújmua'tyen, gua'báujsimua maratýájgousin tikei tyi'ti gua'xéinyara, ayaamú majtá **tyáujmua'tsiiren**, metyi'ra'atuaxin, pu'rí ájna'ikú. Mej tyi'tamua'tye, máta'ityii tyáj tya'uyú'uxa, tej tya'usimua, tyáj tyo'íguan ti'i ajtá tyáj tyu'táchuuka. Tyáuj raatachuíkan i chúikari ti yaa ántyagua yee **"Nu'ritá tejé'nyamua'te"** ti a'yú'usi yjki etsé. Saatyóujmua'tsi nikíj náa xa'pin tyu'tánamuajre'sin, muanxú rataxájta e'ijti namuájre.

NU'RITÁ TEJÉ'NYAMUA'TE

Pu'ritá ju'utapuá'raka
ajtá xiká ja'iri'ene
nu'rí náa tyiguánka'tsika'a
nyajtá nyerí náa tyi'téechan
Tyí'neyú'uxa pu'rí tyinyejchué'be
nyáj nijtá tyáunyamua'ten
ajtá nyitáata, ajtá nyináana ne'ixáatye
ka'nákan pejtyo'amua'tyen
Tu'ritá irantyájrupi
tu'ritá iru'iráatyi
náimi tú guatyára'saka
náimi tú i'taityéjte
Ka'nákan tú fiji'ri'ren
náimi tú i'tabáire
tyi'ti máj i'tamuá'tye

tanyúuka jetsé.

Pu'ritá antyipuá'raka ityáj tyiji'tamua'tye

ti'neyú'uxa pu'rí tinejchué'ebe,

ityáj tyijtá'i iyáukiine.

Ajtá ti tamua'tye naapú ri'i tyi'taixáate

ajtá nináana, ajtá nitáata a'rí nyiye'chu'ebe.

Autor: Andrés García Molina

Ti eiráyemi'guaka: guá'pua.

Airáayami **“Nu'ritá teje'nyamua'te”** pata'a raubíjtyen ri'i pará'uguityen.

Nu'ritá tejé'nyamua'te

8. MUXÁJ TĪ GUASTYÉ'E

Nyitáata amuán tú raguastya bi'raj apuá muxáj játse,
bikaj kimen guatyebīyen.

ĭ bi'rá ĭpu pi guatáujmua aumáj tyaurebéicha ĭ kiyéj
majtá ĭ tú'pi ti tyi'kiliin ti'jta xijkata'a, ti tyu'rebéichen
ajpú ĭjtá tyu'tá'n ti tyu'tyáguan ajpú ĭjtá ira'rátaira ajpú
xáa ira'chué'ben.

Ti'jta ĭ bíita'ri tsájta, ti ájna arájsebi máxkira'ĭ raguástyen,
tamuámuta'a máxkirai etsé pú ĭjtá rá'an.

Tyetyi'chue'be'sin ti a'chenyi ĭ bíita'ri, anakái ti guáikaj
guabīyájra'nyi, ti'í guaru'nájra'nyi ĭ chuéj ti náa
guarínyen, ti ájna pityi'tyarijka tyu'tyáguastyen.

9. † NYIYA'KUA MARÍA

Nyáanu María Santos
Nyara'támua're'ri nyati kálenya,
Na'ránajchika nyáj ka'nákan matanyén
Májka'igua nú i'tamé ka'nákan
Nyajtágua yújetse.
Ka'nákan nú mejí'tanyen,
Kanú tyiji'kuanyijra'ka
Íjii nyáj nyerí áitse i'tyábasta'a
Kanuché guáye'ibe
nyati'i ajmí.
Kanú ché'e ra'támua're'ri
A'chuti tyaumé,
Yáanu tyi'muátse: ka'nákan pú guamé i
Kái jájmi ti pityi'rijka.

Honori

10. NYIYÁ'KUA GUAYBÉJRE TI É'CHE

Tyati'jta tyeyán tyiyá'muara i nyiya'kua María Santos guaibéjre ti é'che, i nyabáujsimua amuán nú e'yí'kaka mati'jta tyajáujmua'tsiira i nyináana ajtá i nyitáata. Na'ráanajchi nyáj gua'jamuán á'umen i nyabáujsimua nyáj namuájrami i nyiyá'akua ti'jta tyixájtyen tajsáire'in náimi'ka i ti'ríi a'chutyáj pua'muá aure'nyajxi'sin. Náimi'ka pú chu'ebe kapú séikájna, aijpú kin pityi'ta'ixa'atya.

11.- Tyáj tyu'namuáran

NYIYÁ'KUA:

Ayaanú tya'muaguabī náimi'ka mi ti'rīi: kasú guajká aumáj ajtyá' muá'jun i báujsi satá'a kái gua'itsīitya. Kasú má ruáacha ka'nti sái amáa aitabén guána'che. Kasú íigua, setyu'naxáimijtye. Kasú já'ij tyúj jéeba rujimua, náasu ri'i tya'nurixáatya. Sagua'namuára mi rubáujsimua sajtá gua'jtságuatyira. Aijsú seyán kin guárinyi ta'jkái já'ij metye'tyitaitan ri'i setyáujmuatya saurá'kinyi i ruché. Yaapú aijnú amuata'ixáa.

Ajpuijta tabáujsimua guata'ixáatye'sin máj majtá mami ta'ixáatyen tyéj tyeyán guárinyi.

Nyiyá'kua:

___ Ma'kúi nu'ri káj metyigua'ixá muánsu sijtá sáj gua'ibáujsimua ti'rīi sáj gua'jbiiti, káj tyigua'utaixáatyen matá'a meyán guárinyi ta'jkai já'i metye'tyitaitán, yáapu'u xáa, aipú'u.

i nyabáujsimua ayaamú tyi'nyixáatye tyajnú tyeyán guárinyi e'ijti erí

María.

óáj guárinyi ti erí tyamuatá'ixaa kua.

apu tyi'nyixáatye i nyitáata íigua punu'u tyi'báire tyajnú uáta'ityejtyen i nyúukari ti atyábaire'sin ti etsén be'síjki.

Honorio Díaz

Guatyámuare'e tyi'ti máj mueixáatye.

1. Autyeeyú'uxa auti ya'ki'pua ti a'tura ta'jnáa guatánamuajre'en.
 Pu'rí tyábasta'a i _____ nyiyaaxú.
 i _____ unyákai ruyé'inyaka. _____ nyáa.
 Tyinaatyébijpe _____ náana.
 Nyetyinmuatye i _____ nyajú.

2. Tyáj u'tatyáujta.
 Auyú'uxa e'ijpé tyi'tyá'utaka tipua.
 Séi rusentakan puatájeebe, _____ ajái
 Máj mu'í i tyáitye _____ A'inyí pana'a

3. Autyeeyú'uxa a'tsájtí pifyi'riki: **ará'pua, fakuaríxpua, chúmuan.**
 Iya'nú guáji. _____ .
 Pu'ritá tyáxika. _____ .
 Mu'ritá guatyéjitsi i tyakuára'i. _____ .

Tyáj raamua'ree tyi'ti guari're éijna etsé sái ti runáijmi.

Guatyámuare'e tyi'ti máj mu'eixáatye

1. Autyeeyú'uxa e'ijpá ántyagua:

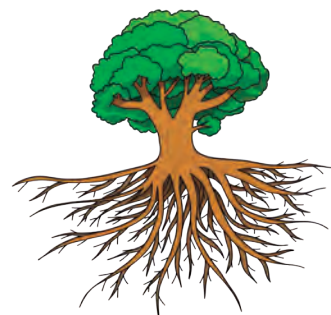
2. Guatasiimui'xi auti ruxá náa guanamuájren.

náanajran

Séeberikan

naana'a

síiku'uri

Guíinyi

autyeeyú'uxa

#ka

púgua'a

ausiimua

puuru

3.- Augugóu i nyúukari: Seeberikan, Púugua'a ajtá náanajran. Típuá pekei rau'tyáunyi auséira auti arí etsén amityéere

4.- Tásiimua'ixi auti ya'kipua tyiti ti ruxé'ebe mati'i muirájtuanyi.

Púgua'al

xarí

Guáguri

tyetyé

chuáxari

Guatyámuare'e tyi'ti máj mueixáatye.

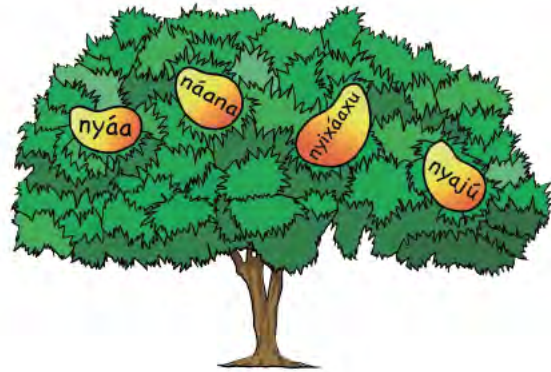
4. Autyeeyú'uxa auti ya'ki'pua ti a'tura ta'jnáa guatánamuajre'en.

Pu'rí tyábasta'a i _____

i _____ unyákai ruyé'inyaka.

Tyinaatyébijpe _____.

Nyetyinmuatye i _____

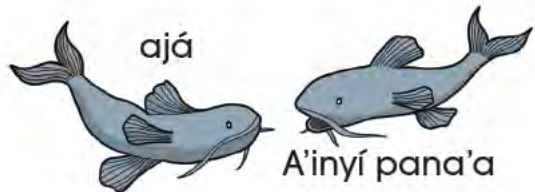

2. Tyáj u'tatyáujta.

Auyú'uxa e'ijpé tyi'tyá'utaka tipua.

Séi rusentakan puatájeebe,

Máj mu'í i tyáitye

Autyeeyú'uxa a'tsájtí pityi'riki pajtá rautyasiimuan ti a'turaj.

ará'pua'a, takuari, chúumua'a

Iya'nú guáji.

Pu'ritá tyájxika

Mu'ritá guatyéjitsi i tyakuára'i.

GUA'PUÁKAJ RAN ETSÉ T+ RUNÁIJMI

GUÉIKA. XARÍ TĤKĤN TYI'TÁ'BI

TYÁJ RARĤREN. TYÁJ RAAMUA'REN E'IJTĤTYIEN, E'IJTĤ
TYI'BÁĤRE AJTÁ E'INYÍ TĤI GUÁPĤ RUXE'EBE Ĥ XARÍ TĤKĤN
TYI'TA'BÍJGUAKA NÁAYERI EMÍ.

Tyi'ti nyáj muajtje

¿Tyi'tanyí xarí kin tyi'táabijgua a'che tyi'ma'kan?

¿Eínyí tyi'en?

Guaxájta ayújna séika amuán sáj tyújmua'te.

Tyousimua i xajkijpua péj tyi'muajtje ajpejpi tyo'íguan pajtá
ra'uyú'uxan e'ijti tentya'ru.

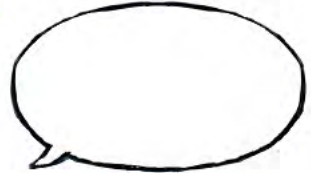
1.- E'ijti é'nya guáxua i xarí

Saaxájta e'ijti é'nya' guáxua i xarí aupáj é'che.

Nyí pájmua'tye i
chúej ti bi'tyil a'yi
tipuá guatyáru'una

Nyajtanú nyáa
ramuajtye, nyináana pú
natái'xaa, xarí pú
táujmua'mua

Séika pú tá'xa,
kumuári pukin
tá'guaka i
nyináana.

Nyanú xáa éigua pú guáka
a'unyá é'che, tyámu'a pú
tya'jtábi'taka nyaka'kái etsé

2.- t xarí

Guatásimua'ixi a'utata'a pújme ti a'yú'usi, auti ayán tyiya'ki'pua e'ijti je'en i chué ti a'séijre'e a'iriita pújme.

tá'xa

pá'u

táijmua

mua'nyí

Tyu'táigo'u ayaxújmua emí aunyí esté aujtyouri éijna xarí, ¿nyí náin tyi'baire ti xa'xkijpua kimen tyuju'utáagua?.

Aujíiba patá'a raaxán e'ijti tyi'baire i xarí.

Niyá'kua,
¿e'inyí tyi'baire
i xarí?

Tyáuj tyu'táigo'u
e'ijti tyi'baire i xarí

¡ xarí tyi'baire ti túxa'a kin
tyu'táagua, xachuémi, xá'ari,
jáira'me ajtá xáami

Auyú'uxa e'ijti tentyá'ru ti tye'séijre májki etsé.

Auyú'uxa e'ijti táujmua'mua séi ajtá mi séi ñi a'séijre, guaséira e'ijti tye'yú'usi arí **"jáira'me"**.

	j	á	i	r	a	'	m	e	
									
									
									

Ayajpá ra'séira pata'a rá'ukutan ájna pñj meityi yée ra'usimuan.

Jáura'me xá'ri kumuári ñi rakámuana

Tyu'táigou tyi'tanyí ajtágu'a séika xarí kin tyi'taabi amájna páj e'che.
Mú tyetye'e áusimua pajtá é'iyán rauyú'uxan tyi'ti páj ájkuakan guátyou.

A large, empty rectangular box with a thin orange border, occupying the central portion of the page. It is intended for the student to write their response to the text above.

Auyú'uxa e'ijti eenya'a nyúukarijta antityájtí mi ti arí a'yú'usi májki etsé.

()

Nyaj
mue'imuaré'e

()

kapáj

()

muéts

()

patá'a
tyu'tyábairén

()

puáj nyerí

Aunáijmire ti raturájmen etsé para'yú'uxa i nyúukari ti ratyáxajta e'ijti tyiratájeebe i xarí tìpuá nyájmuara.

Ausiimua a'uti etsé ya'kipua ti ratyáxajta.

				
Muétsi xarí ayáa nú tyimuaixáatye pajtyu'tyab aire e'ijnyá muaamuá' mua.	Nyáj mue'imuare' e	Kap áj	puáj nyerí	patá'a tyu'tyábair en

3.- E'ijti tyien xarí tikin tyi'tabíjgua

Auséira, guatyáaxa para'yú'uxa e'ijti jén séi ajtá mi séi. Guaityéjte eijti arí sái etsé tya'náijmi.

	
	Súurara, airáujtuta aijpukin ajguári, séi xitye pu guatyétyee.
	
	

Ti eiráyemi'guaka: guéika.

4.- Ti kin tyuju'tyéiten

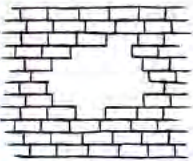

Auséira a'chuti pu'án tye'séijre'men pata'a raujíjben, amaapú ra'xá a'chuti ará'si. Saguájka séj amuán axá'a pa'ari sata'a tyu'tyé'ityen.

sái	guá'pua	guéika	muákua	anxibi	arájsebi
aráagu a'pua	aráagu éika	aráam uakua	tamuá muata'	tamuám uata'a	tamuám uata'a apuán
			a	apuán sái	gua'puáj

5.- Ti ruxá'a tin namuájre

Etsén para'aka'nya ipáj raayé, séika nyúukari guágou ti ruxá'a tin namuájre auyú'uxa auti etsé a'makan. Gua'itéjtye i ti arí a'yú'usi..

xáami	xá'ri	guéika	jáira'me	kumuári	ítya'i
xáami					
xáami					
xujmí					
xáanyi					
					

Tyauyú'uxa a'chupáj tyi'muájtye xarí ti kin tyi'taabíjgua.

Xarí ti kin tyi'taabíjgua

Aunáijmire i nyúukari ti ruxá'a tin namuájre séika tyi'ti xáata.
 Simu'aiguarikán kimen guatyábairén páj raayé. Akánaijmire mati
 autyájtí etsé. Májeita, xaxuijmé eiráguiitya'xi ti arí sái tyimuatyéityiiri.
 Auyú'uxa a'chuti puán simu'aiguarikán ará'se.

Nyúukari	Siimu'eiguarikán								A'chuti pu'án i simu'aira
xá'ri	x	a	'	r	i				anxibi

6. XÁ'RI TĪ A'NÁJTĪNA URÁJMUA

I nyiyá'kua xá'ri pú tichá'í, aipu tsájtān ura'ímuanye,
antyi pú agojtyáu tyéebi'na apuá.

TĪ aujchán goutyáuj ĩ xá'ri ájkuaka naapuká jéenya, tĪ ĩ
ya'rájti ĩ ruché apú ya'kara, abéjri tĪ áujsaupí ajtá auti
tya'kua'ka. Ajtá goujábē'sin ĩ nyiyá'kua tipúā arí
guitáxi'sin aj'tá ujéimen tá'a ra'báistye eru ubenyen tĪ
e'jéi tĪpuá arijtá abaisti ĩ xá'ri. A'jta tyujmua'tsiitye
atanyíki ra'báistyagua ĩ nyaxá'ri. Guaujáaben kapu atĪ
e'séiran. Ayapúji ĩ nyiyá'kua: kanuché ujéimen e'inyí
anájtiina pú abaisti inyaxá'ri.

Aipuki
anájtiina'a
urájmua ĩ
xá'ri etsé.

Eisi tyáuj tyu'tachuikan.

7. XARÍ

Xarí, xarí nyamuamuare'en
kapáj, kapáj, kapaj tsítya
nyati, nyati muatyáagaua
muaapáj, muapáj natyábairesin.

Xarí, xarí nyamuamuare'en kapáj, kapáj, kapaj tsítya
nyati, nyati muatyáagaua.
muaapáj, muapáj tyayátsan

Xarí, xarí nyamuamuare'en
kapáj, kapáj, kapaj tsítya
nyati, nyati muatyáagaua.
muaapáj, muapáj urejminyí pa'me

Xarí, xarí nyamuamuare'en
kapáj, kapáj, kapaj tsítya
nyati, nyati muatyáagaua.
muaapáj, muapáj natyabairesin

Tyáuj ra'ujíben i ti a'namuájre.

8. CHÍ'I TĪ TÁAGUA

I nyitáatá chí'i pú tyátaagua, nyiyá'ube pu raatá'i, ájtyapua ti'mi tyá'amuaire auti a'ukimuáréjyí'i, auchán pú se'ityéerí tyaumé ti túmin yautéityi'ri i nya'kú ajtá i tyu'ma'ká auti a'góujkupi, rumua'ti pú séeri guáka naapú tyu'kuaina naijapuá.

9. TYÁUJ RAAMUÁJTYEN † XÁRÍ

Nya'muainye a'tati a'uyi'mí, tyatá ráamuajtyen † xarí
aiti je'enya'xua íya a'utyáj aucháatimen † náayeri,
yaapú † nyiya'kua tikin seikajpú pá'u, kueína,
xú'umua, guáayu, tyati ubé'enyen ajtú tyijtá yú'uxarí
etsén raguáunyi a'íkij é'nya xuá méyee.

† NYIYÁ'KUA XÁRÍ PÚ KIN TYI'TA'GUAKA

I nyiyá'kua xaríjpu áuche útu'imén, náapu tyijmuatye a'iti 'é'nya'ka tyi'báire xá'ari tikin tyu'táagua, i tyáitye iya'a máj guacháatimén metyí'ráijtye ti tyigo'utáabén i xá'arí máj tsájtán uráimuanya'a na'arí máj mújme etsein áuyaatsá.

Guatyé'eseij.

Guatyámuare'e tyi'ti máj mue'ixáaty. Ityíira kin guaxájta e'ijti teityourástime. Ausimua'a auti yá'ki'pua ti ratyáxajta mi nyúukari.

___ Xá'rí puatyáarun kapáj tsi'ityáj.

___ Xarí ti chuámua.

___ Naapáj tyi'pistyijra'a patá'a náa tya'kuasiiran i jámua'i.

___ Kákaxi tyakachuij kin.

___ Taijapua mán guáratsa i xá'ri ti ru'í tá'a guatyájkuasti.

___ Nasimuáj já'ra utyájtua ta'jkái tyimi'yíjme'nyi.

___ Guatyáru'nye mi xarí.

Guatyáaxa yajti a'séijre

Íiya auyú'uxa

MUÁKUA. XÁJMUA'RI.

TYÁJ RAR†REN. GO'ÚNAMUA † BÁUJSI MAT† RAXÁJTA
TYI'T† MÁJ A'NAR† RÉJME, AJTÁ RAAMUÁ'REN TYI'T†
T† GÓUJXE'EBE T† XÁJMUA'RI TYUJÚ'TAAGUA AJTÁ
E'INYÍ T†I GUÁP† RUXÉ'EBE

Tyi'ti nyáj muajtje.

Tyáuj tyu'xáatan séikaj amuán máj uiráatyi.

¿Nyí petyi'muajtje i xájmua'ri?

¿E'inyí tyi'báire?

¿Nyí pájmua'ree e'ijti tyi'ta'bijguaka?

Tyáuj tyiratáigu'ran i básta'a Magdaleno Pizano.

Aujjibe e'iti tyí'mu'aigu Erendida, náa tyi'guaitéjtye

Ayúuna sautyeeeyú'uxa tyi'ti ti
a'mueigú Erendida.

Tyáuj guata'ixáatyen, eitú aranamuáara ti tyi'gou'ri.

Náimi sauyú'uxa tyí'ti sáj ratáigo'ura i básta'a Magdaleno xájmu'ari ti tyí'ta'guaka

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

1. † XAJMUÁR'I

Ti xájmua'ri utyá'tapen tikin tyi'tyeiguajánan, irantýí'ten pú † júmi'inari muákua muájka tifi'kan, ajpuijtá éita ira'jtután ti'jí iru'katápajranyi, iru'katáapigua, iraujkaí ipuári etsé, ira'utyéjchenyi kiyé etsé ti inújrara iratyéecha ira'natsiina yen rutunúutse, eijpú etsé raira'biguáa iru'katapaxin iru'kakájtyagua náa ruxa'a, naa tyiraataka'anyigua, ayán pua'muáka guáikatye apuán tamuámuata'a puá'n tapi'ra (70).

Ajpú ijtá iruíjkuxijsin ti'jtá autájiste tu'katápi'guajme, ajpú ijtá atyujsáijtakan † xájmua'ri ira'chenyi ru'katápiguaa séi ajtá séi japua ira'ityeyi'kaa éijna etsé ti erí ukatapi'guájme tikin ru'guatváagaa'xi

yanpú ye'irapí'nya ajtá yén ya'urat

† xájmua'ri ti etsén eiráabij, ajpú ijtá

ru'katapeisin, ti'í ajtá yán apuán ru'

yuya'tabin, séi japuá ti

ukatapi'guajme, ayáapu

tyujújtapen sikirabi, séi ajtá séi ti

rutáaguan, ru'katáapigua éijna

japuá, tijna autátye † kiye ti

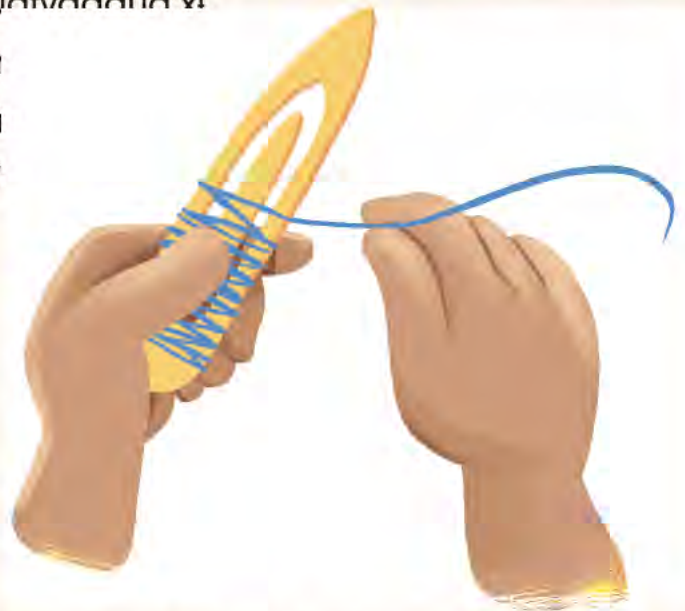
jinújrara, amiipú jetsé iruíjkuxijsin

ajtáguá ira'chenyi rujájkuatse,

ayáapu tyujújtape † xájmua'ri iru'káatapigua, éijpu jetsé ira'ikatáapigua

ira'ityeyi'ka guatyáujki'tyi, ayán ukátyere séi najpuári ajtá antajiyau ayén cha'ta.

Ajpuijta tyijirajbin irajgua'puatyen † xájmua'ri iratyajúminan iruubin tijmen antyikipiguaka.

Tipuá muá'kuanamua, páj tyiratayú'usen aijna i básta'a Magdaleno Pizano De la Cruz, guatáigo'uri tyi'ti páj ajtágua mua'reerimi. ¡Tyu'utayú'use!

Auyú'uxa tyí'ti tyáj ratáigo'ura

1. _____
- _____
2. _____
- _____
3. _____
- _____
4. _____
- _____
5. _____
- _____
6. _____
- _____

2. ÍINARI

ÍINARI.

Kiyéj ti súrara, sijchíra'a ajtá náa tyí'metyij, ure'pú ti
sikiira anájmua chua'apuxai
Ayáapu tyí'baire ti etsén ráa
muxáj, náamu tyíruijka'na
ta'guatyaujumi'n ajtá guaty
ájmu rájtyechen rutijchitse
tia'ayan ajtá guatáujmu'a y
bitsiiri, mati'jmí ra'jkájiina run
kin ta'a aira'taichajra'nyi i íir
guatyáujiina i muxaj.

Sagóujmua'tsiitye, nyí xa'pin tyá'namuc,, ...

Típuá serí tyu'xáatan, sauyú'uxa e'ijti tyi'ri'ri ti íinari u'tyátaagua ajtá e'ijti
etsén tyuju'iina.

Tya'utágua muxáj tikin tyí'tabíjgua pajtá rauyú'uxa e'ijfi tyentyá'ru.

Autyátaagua	Auyú'uxa

Náa tyi'guaitéjtye e'ijti tyí'ti rúure i básta'a Antonia Serrano, pajtá rauyú'uxa

 3.- † muxáj

Guaxájta séikaj amuán tyi'ti páj a'séi.

Guatyéyú'uxa séi ajtá mi séi ti tye'séijre, (i) páj eiráchajtsa auti ayéin tyiya'tá'si.

4. KÁNYA MUXÁJ

Kanya muxáj naapú tyi'metyij, ajtá náa tyi'kua'tyi. Séika pú kuáina, ajtá séika ta'xa, ajtá pú xúa ti xú'umua. Tijtá káati're i kanya, marakáyejsin yaamujme kin. Mati náin kayén i muxáj, naapú tyi'kamuábi a'mej i kánya. i muxáj etsé tyáu'rixa'a pú kaatya'ja'yi ajtá xáiri, tsíkare, ajtá séika, matijtami rajá'usi majtá ra'yixan tijta guatyáaguan májsairen kustá etsé majtá a'yauyijtsa.

Ri'i guáguitye e'ijti te'ityaurastimen i máj rámuaren i kánya'a muxáj

Tyu'táigou tyi'tanyí ajtágua kanyá muxáj kin tyí'ta'bi. Autáaguachi.

A large empty rectangular box with a thin orange border, intended for writing or drawing.

Jetyán mi nyúukari ti tyi'te, guatásimua ti raxá a'chuti pua'muá ru'kátapa'xin eityáuj'najchi tìpuá xájmua'ri táagua. Cha'a muatábairèn ti tyi'mu'ata.

Sái

Muákua

Anxibi

Guá'pua

Guéika

Aráagua'pua

guéikate apuán tamuámuata'a

Arájsebi

Ayájna autyeeyú'uxa:

Játya'na ausimua pajtá anxibika i gue'ityéj, gua'juká etsé auyú'uxa i nyúkari ti raxájta e'ijti ántyagua. Micha'a kéi ruxa'jtán.

Auyú'uxa auti a'turajmen tyíti maj e'ijrure: ru'íjiina, ru'ukátaapi i xájmua'ri, tyi'jíina.

Muáritiyi'ra auyú'uxa ti a'ijna a'xájta e'ijti gue'ityéj xájmua'ri kin tyuju'bíbi.

Handwriting practice lines consisting of 18 horizontal green lines.

5. TYÁUJ TYU'TYEITEN

Aujíjbe mi ti kin tyuju'tyeityén ti a'seijre yajki etsé,
gua'mua'tsiitye e'inyí tyejtyi keiché raayi'ti tyáj
muikajran etsé tyu'tye'ityen.

Auti kái gué'i a'séijra gousimua a'chuti a'yú'usi, ajtá auti a'turáaka ti ira'utyásiimuan a'chumáj ará'se i gueityé.

Sái

guéika

Aráaguá'pua

6.- Maj'tyiguateen i Xajmuári

1

Tipua' eri guatyakipiguan i xajmuari, ajpuijta tyijiratyaguatyen taaru ti kuatyí xamu'ein ajta i guai kári kiyée, iratyatisixin tye'etyej kimen ajpuijta eijnakin iratyakaxin ixajmuari astakaí guatajamixkuaire, eijpukin iratyajausin i xajmuari ayanjí tyijiranyixatya tijtyume.

2

Ayaapú cheeta' meijna itsáj kiyera ti ra'xaijnyu'uka kimenmú tyijgua'tya irauyaatsanpú já japua tií rámi'ye tikin tyi'gua'ara, éijna ti rámi'iyí nakámuabi éijpuijkin iratyeiguan i xájmua'ri, ira'tyáru'nyen, yaatú tyijíjmua're ityáj náayeri, tinú' tyi'jemíitan, tií gua'bíbi'raben i guaityéj tipua' erí kin tyityé'ijanaí.

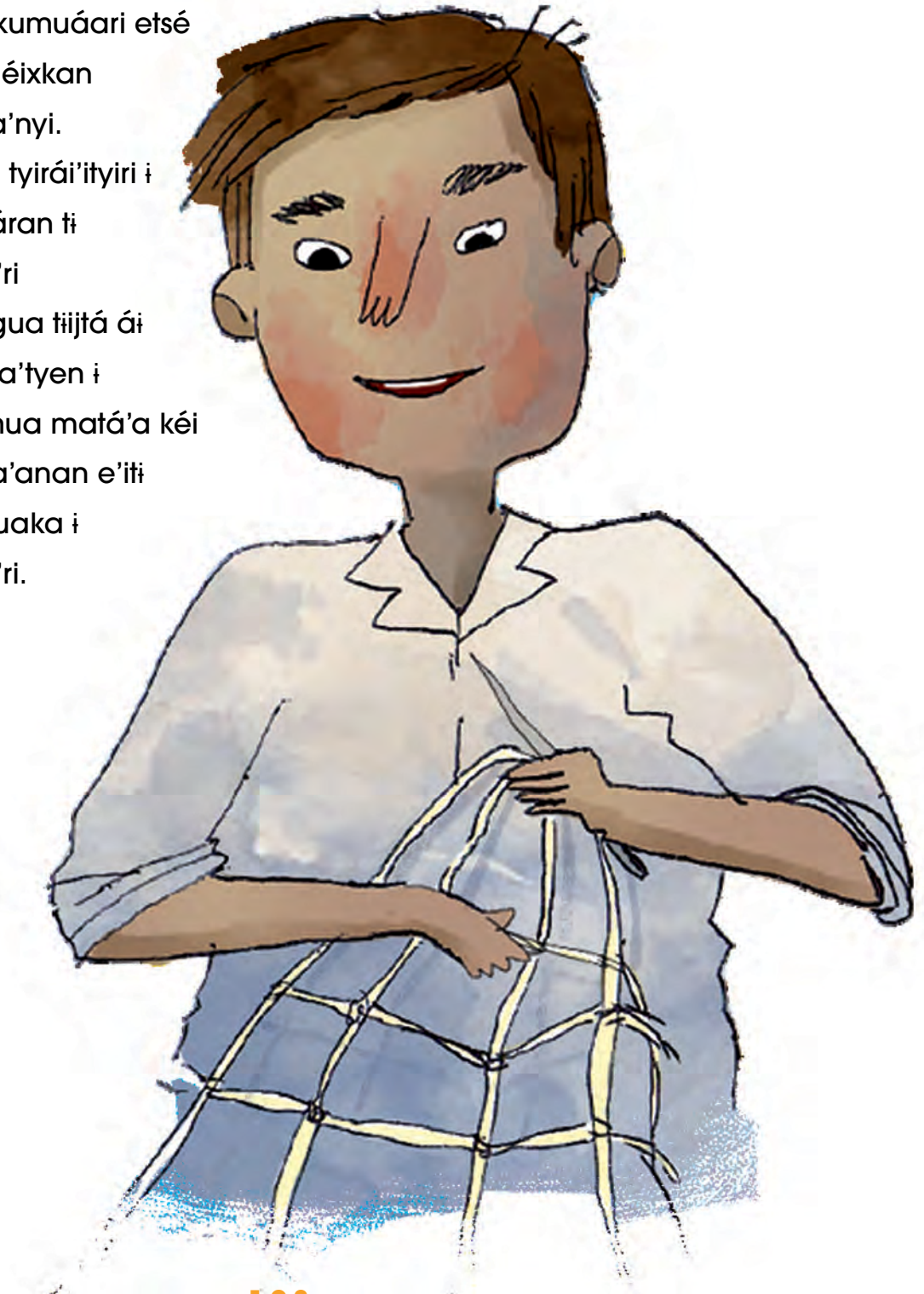

“Yakui eijna i guatari patakin tyimeben, patagoutajebe, axáguaitye, pataj guatyaxira, pajtagoubibi, ajta tyityekuinyi patajtyinankamin i nyetsi ajta naimika i nyiyaumua achupua’muaka”

7. XÁJMUA'RI

I nyitáata Xájmua'ri pú tyátaagua; Séeberikan pú
guatapíjtye'esin tá'kin tyityaajána'in úuki játye'e. i
náanajran guaityé pú guá'inye'e,
náapu kumuári etsé
tyigo'guéixkan
gua'kua'nyi.
Ayáapu tyirái'ityiri i
yau'puáran ti
xájmua'ri
tyu'táagua tiijta ái
go'umua'tyen i
ruyáujmua matá'a kéi
yá'ugua'anan e'iti
tyújta'guaka i
xájmua'ri.

8. TSÁAPUA CHUÍKARI

Tsáapua, tsáapua
pentyapuáa.

Xajmua'rí, xajmua'rí
náa tyi'muanyakua'a.

Niche', niche', muatyeebi
nyatá'j, nyata'j, muatyajki'me.

Eugenio Álvarez

Guatyé'eseij

1. Guatásiimua i nyúukari ti tyi'baire tikin tyujútaigua'u.

- A'inyi metyijgua'uka i muxáj.
- A'inyi tyiba ire i muxaj.
- Kánya' muxaj ti tsíkare'me.
- Nyi kánya muxáj ti xú'mua pejchai.
- Ri' muxaj tikucaina pu tyi'guastye i nyiyaaxu.

2. Auyú'uxa aiti tyi'bairé yaj'tá'ayúsi'i

Tyi'tanyi puein	Ainyi tyi'bairé
muxáj	
íinari	
Kiyéj	
ta'guatyáujumi'n	
rumuájka'kin	

3. Autye'yúuxa a'chúnyi ará'si

anxibi	
tamuámuata apuan muákua	
ara'sái	
sái	
seité	
tamuámuata apuan araguá'pua	

Tyáj raamua'ree tyi'ti guari're éijna etsé guá'pua ti runáijmi.

Guatyámuare'e tyi'ti máj mue'ixáatye.

Ityíira'kin guaxájta e'ijti teityourástime. Autyeyú'uxa au'ratyáxajta mi nyúukari.

___ Xá'rí puatyáarun kapáj tsi'ityáj.

___ Xarí ti chuámua.

___ Taí japúa mán guáratsa i xá'ri ti ru'í
tá'a
guatyájkuasti.

___ Nasimuáj já'ra utyájtua ta'jkái
tyimi'yíjme'nyi.

___ Guatyáru'nye mi xarí.

Guatyáaxa ajtaá auyú'uxa yajti a'séijre

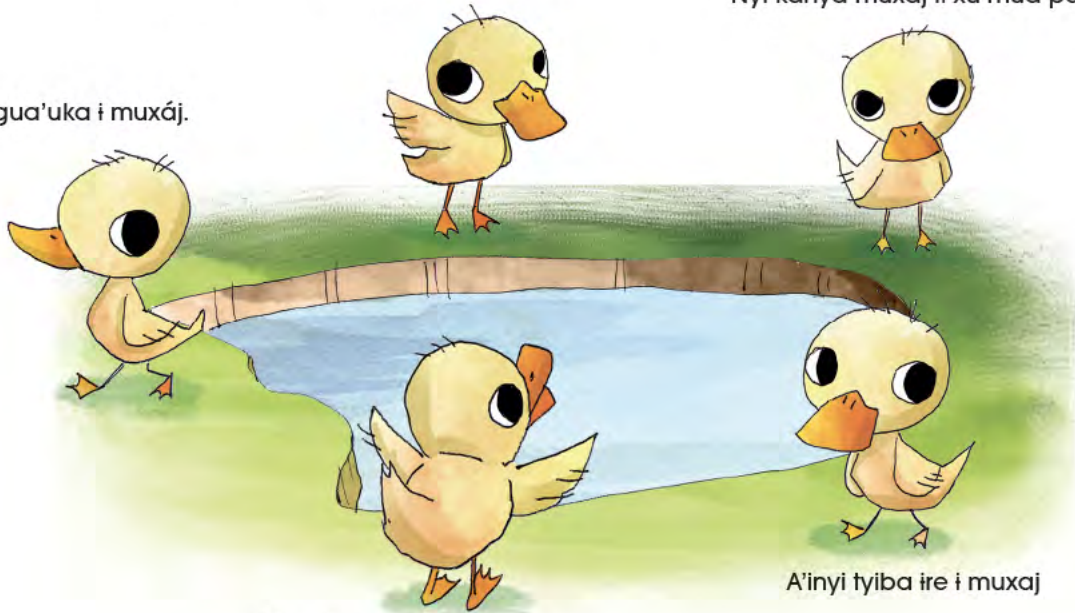

4. Guatasiimua i nyúukari ti tyibaire tikin tyujútaigua'u

Ri' muxaj tikuaina pu tyi'guastye i nyiyaaxu.

Nyi kánya muxáj ti xú'mua pejchai

A'inyi metyijgua'uka i muxáj.

Kánya' muxaj ti tsíkare'me.

A'inyi tyiba ire i muxaj

5. Auyú'uxa aiti tyi'bairé yájtá'ayúsi'i

Ainyi tyi'bairé	Auyú'uxa
<p data-bbox="340 355 443 394">muxáj</p> 	
<p data-bbox="348 731 435 772">Íinari</p> 	
<p data-bbox="252 1089 529 1128">ta'guatyáujumi'n</p> 	
<p data-bbox="286 1559 495 1598">rumuájka'kin</p> 	

6. Tyiti ausiimua a'chútyi ará'si

anxibi	
tamuámuata apuan muákua	
ara'sái	
sái	
Seité	
tamuámuata apuan araguá'pua	

GUÉIKA. T† RUNÁIJMI.

ANXIBI. TATÉIJ

TYÁJ RARĪREN. TĪ RÁAMUA'RE E'IJTĪ TYU'SÉIJRE
TATÉIJ, TABÁUJSIMUA'KA NÁAYERI MÁJ
RAMUÁRITAKA.

1. E'ijti tyu'séijre yúuri

Tyi'ti nyáj muájtye éijna etsé ti ma'kan muarityi'ra.

Ausiimua ajpéjpi ra'uyú'uxa tyi'ti páj atamuá'reri amijna etsé ma'kan i muarityi'ra e'ijti tyu'séijre i yúuri.

<hr/> <hr/> <hr/>	<hr/> <hr/> <hr/>
<hr/> <hr/> <hr/>	<hr/> <hr/> <hr/>

2. † NÁAYERI

I náayeri aijmú etsé rugugó † tanáana yúuri, ayaamú tyira'sin † ruye'iráj, etsén mú bóujse, rutsájta maratyatúutugua'a, éijna ye'iráj, ruyáujmua mú ityíiran majtá ratamuáritan e'iti yé'i tyu'séijre amijna yúuri, aijpukin séijre amijna muarityi'ra'a ti yáa namuájre yée: Tanáana Yúuri.

A'utina'a pú ri'irí ti tyuju'muárita éru, séika † báujsi, náamu raarú'u máj tyu'muárita ti'í náa tyakáanajma'aka na'rí chúmu'a, aijpují tyí'muáritan, éigua mú tyi'namuájran † náayeri yatí'í † ti'rîi, tyáamua na'rí séika báujsi máj ajtyáxïiri mata'a tyú'namua.

Setyi'góurixaatye, a'tanyí saata'inyéésin ta'a tyu'muárita e'iti yé'i tyu'séijre † yúuri

Auyú'uxa íyakui, tyi'yanyí tyaratáigu'ra † básta'a tyáj rata'inyéésin.

Gua'mua'tsitye e'ipáj yé'i tya'ure'nyén petyirataixáatye i básta' ta'a tyu'muérita.

3. E'ijti tyu'séijre i yúuri

Gua'mua'tsiitye i muarityi'raa ti rataxájta e'ijti tyu'séijre i yúuri, cha'a a'ti raamuáritan.

Sái

Ti muaxáapuaka

A'naj pú ayán a'ati ti'kai a'ij tyíjbiikua'i, ti guapi'kai a'ij tyijbikauaij, kapú nú'u tyi'ti tyíchaika ti ráakua'nyi, a'náj ti'na'a punú'u aijguarú'ipicha ta'a tyítyáaku'ra. Aijmepú kuá'kara méj tyityáaxua ti'i guauku'urán, bėjli auti é'che ba'ati pú já'muaaka. Naimí mej tyityaakíika, aamuj atyenyinyiiká máj jauyén. Anáj pú ayán tyiraatyarú i a'ati tikai e'ij tyíjbiikua'i tijí au'me ti tyueeben, tijí ayán tyaure'enyen ti a'ij tyi'jixeebe, tijí guatyauráabataka naaná'a tsajta', xamuai tsajta', ajtá tupij tsajta; tijí tyi'tyeebe méj tyitye'etyényinyii méj tyityakíika' máj irá'aye'in, tijí aijna guajáika tyititi anakaí atyenyéjsin.

Kapúj atyéebika muaxá atyéenye ti bé'e puríj takuarispua pityirijká itij muaxapuakaj; ri'i ráruura i rutyapústi, ti ájnyeráaká i muaxaj ráatamitéjtyé tikin a'ati pú ranyéeché, xájtaari pú náa tyu'nyeerájraa ti muáxapua, ajtágua' ratamitéjtye muaxá tikin a'ati pú ranyéeché, ajtágua' ka'náakan ájnyeeraka ti'ijtá'i guanyeeráajráa nainjápua ajpuí ráasej ití raanyeechájka Muaxá __ kapáj nyejeikáta, Kasí nyipakái nyeséij kuxú'u nyaguáchi náa tyu'séij i nyaika karíj púj puein, kanúj muatyáabaire'esin inya.

Ajta e'iyán tyu'tanyuúj

__ Kanúuxi piguánmua'amua patij pajtakaí múa pigua'mua'amua ti'kij tyirajtyixáatyajra.

__ kasí nyiché'e tyi'ti muata'ixáatyen náa tyináanamuara

__ iti muaxapuaká, náa pú tyijnamua

i muaxaj __ natijnyi aguankanye nyajguatányuunyi.

__ Nyámuanámua, nátaixaatye tyi'ti páj ú'umua'rée, nyajka'ixi' muatátua'.

Góusiiimu'a pajtá gouyú'uxa e'ijmá jéin mata'namuájre i muárityira' etsé.

E'imáj ántya'ru	Autyátsiimua

Ayú'uxa tyi'ti máj é'ijrure páj go'utáaguaka

Aunáijmire'e i nyúukari ti a'turájme para'ranamuára i yú'uxari muárityi'ra ta'namuájre.

kapáj nyejé'ikata, kási nyipakái nyeséij _____	i nyaika
náa tyu'séij i _____ karíj pú'u puéin,	muatyáabaire'esin
kanú _____ inyáa.	kuxú'u nyaguáchi

4. E'IJTĪ E'NYA A'NAMUAJRE Ī YÚURI

Tyáuj ra'ujjĭben satáj goumuatsityen Ī muárityi'ra' tyáj ratyáxajtaka'a.

Ī kukuúí'se máj ígua'iguakan kájkĭpua

I ti muaxápuaka'a, ayáapu áuche'e ranyecháa, náapu tyijjnamuájraka tyi'ti ti ra'ixáatya'ka i muaxá.

__ Nyájmua'aree tikin pényeye'ika'tami pajtá naatyákua'isin, kási tyi'ti ti muétsi guatyábaire'sin, a'ita'a tika'a páj a'tanyén îya ti ájmua, a'tsájmua atyényejsin i úuka máj tyáamua yaújmua'mein ti yán tatyájtua anxibi mú pua'amua atyenyéjsin méj náa guasé'iri. Seí ajtá seí seiké e'nye'en mú gua'kipúa tiyáati kuaina, ti pa'u, ti pausáara, ajtá séi ti kuaina antyixu'umuara' auti antyípityi.

i muaxá ratáguabiri ití muaxapuaka

__ Che'e aijtina'a atsú kaachui muatyapústyi, náa tyigua'namuaristye tyiti nya muatá'ixatyesín.

__ i muaxá yáa pú tyiraixáatye: Anakai pú ti ita ti básta aráixa, majtá e'iyán máj raityási ubejtyáti pují ti kalen. Naijmí aiméj ajtyimú jimí ara'ajún, yáa mú tyenyénsin kúku'i mapuenya

__ Náa páj ri'i tyutyába mejmíkai muasei, jimi mú namuájre pua'a merí aikarárareisimen. Náa paj tyijséijra auti tyejyíjtsa tyuura'a pati'pi tyituínyi i tya'ran pajtágua guatyá'ba, naimí mú aitaajún matij tyityabakaanye, ti rusai tyiturán abéjli ajtyáxire autij jámua, petyentyia i tyara'an, puá' tyimuajguábira kapáj tyirá'atya. Ti guatapuá'are, kapúj máj tyijbairén ajamuan pú a'umej aupaj é'che.

__ Che'e aijtina'a tyinatátu'itye i tyinya kasí muri auki nyaiguámua nyata'a gauta'ase muri ajtyimi aujún matáj kaixi aujnyén tabáujsimua emen. Ti muaxapuaka: kasí kanú tyimuatátuityejsin i tya'a, nyamuaxéebe pej nyajamúan nyamuankure'ebitin

__ ¡Ché'eijtina! Aijpapu guatyan nyajmuaixáatye. Kanu nyejxebe pajyan náajamuan guatyaturán aijna apuan i cháanaka, ajta achuti pityirautyakanyejsin, ayapui, kapaj tyigauka i tyia, kanu tyimuatatyesín ajta panajkai peyan guarínyi nyatij tyijxeebe. i kuku, purí ruitsityaka, aijpu tyuráa tyi:ijguabí.

__ Kapáj aitsitya, kanú tyimuatatúityeysin i tyia'a, ajtá panajkai peyán guarinyi páj guatyáaturan nyajamuan.

__ Ayájna nú, ajamúa nú natyaturájsin.

Autyátagua pajtá ra'uyú'uxa íyaku'i e'iti éenya ígua'iguakan kájkipua i yúuri.ta'namuájre muárityi'ra etsé.

Áusiimua	E'ijti e'ná'a kin iguá'igua yúuri

Guatásimuai'xi auti a'namuájre e'ijti ántyagua ti a'namuájre muárityi'ra etsé.

Muaxá	
Kúku'i	
Kaguáayu'u	
Púuru	
bisáaru	
bíxki	

5. TĪ TYIRA'UMUATYI

Sái autyéeyú'uxa tĭ tyira'umuátyi tĭ aijna a'namuájra máj muárityĭ'ra etsé guatánamujare.

Aujĭba amuán tĭ tyi'mua'tye tĭ a'namuájre majki etsé, chi'tá muá sai autyátaagua.

Autyachĭ tyĭtanyĭ puen

Xú'umuara, kapú tĭxkuá pĭrĭki
útyaimi pĭ ra'ara, kapú áitĭri puén,
guéira'a pú kua'ka, kapú muájye 'puén,
mua'bi pú guĭjkipi, kapú tyakuárai,
autyáu tyĭ'tanyĭ puén.

Gustavo de Jesus serrano **!XIX!**

Sái autyéeyú'uxa tĭ tyira'utyáunyi

6. YÚURI CHÍ'I

Aujjibe pata'a raamua´re tityán máj titya'namuájre.

Ti a'rí tyu'tyaamuéiti ti muaxáapuaka'a.

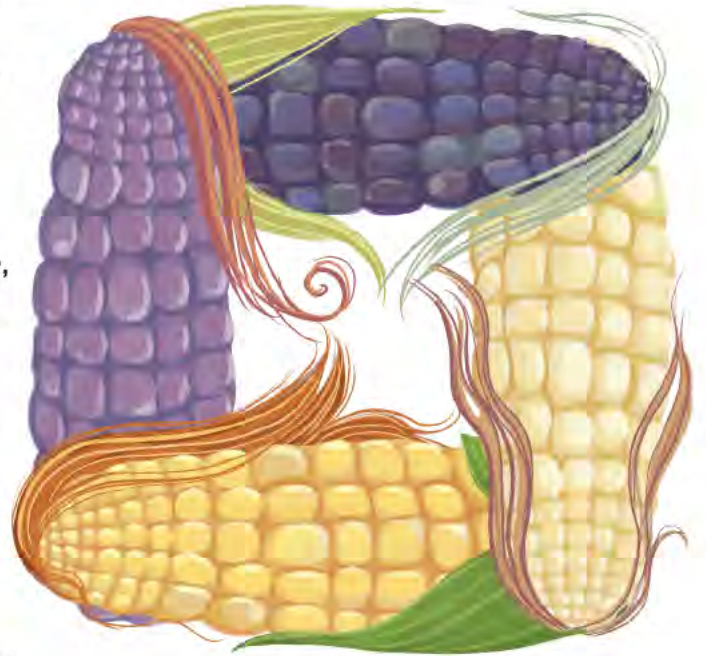
Ti muaxáapuaka, ti'jí tyiraatátui i
tya'aran taj tyutaujchejtyen. Pua' jerí
tapuarí. Muurí aigua pinaase
aráaraaka autij ájmua. i kúku'i ti
tyankuráa ityurá'a tijí tyutyáujchejtye,
che'ere tyikú, aupáj mua nyeebftimi
mua páj rataxájta autyaj e'echa
ta'ajún.

__kasí náa ri'i tyináanamuari
tyitinya muataixatyesín puá'a
nyejetsén petyíkanya

panatyecháisin a'chútya naimi atyeri
guatyén. Kapáj tyinyamuaristya pa'ame ti tyebíj, kapáj nyenyausitya
kapáj nyatyabajra'a penyaújisin i nyatsájta.

__Guagogou auti ariri tyaguatachejtyen auti náa taupa'tsa, ti
tyaukuaigua ajtá i chúa rényen ta'a tyuguástyén. Yáa páj guarínyi
tyisáiraxi i kiyé ti tyuje patijtapi rantyataira, ti nasí pú atyikái a'ame.

__mi nasí kin guasímua tyiti páj múa xe'ebej iyán ti tyiséijre cháanaka
apua, chi'i autyátagua, pajtá mapuáke kúraj guatáguajra'anyi
matyityaurápu, yaamuatyé paguaisímuan tyityán péj xéebe'. Matijmí
guatyeyi auna teeté auti yausímua nasí kin, ti tapuárima muajxika
metyityejjigua tiyati tyakuarai, guakasi, bisáaru'se, kaguayuse, puuru ajtá
kanyáaxi majtá seiká i yaamuatyé, ityaj kin taxa'apuai. Náapu nú je'nyan
i chí'i, aigumu nú tyityeséijra'ka apuaké tyititi ausímuaaká, ajtá yáa

tyiratáixa patáj guatáijta abáusimua, a'iguaamua, mata'a kai rajpuaitsita, tyata'a naimí tyukuanyi tyáj tyijchai.

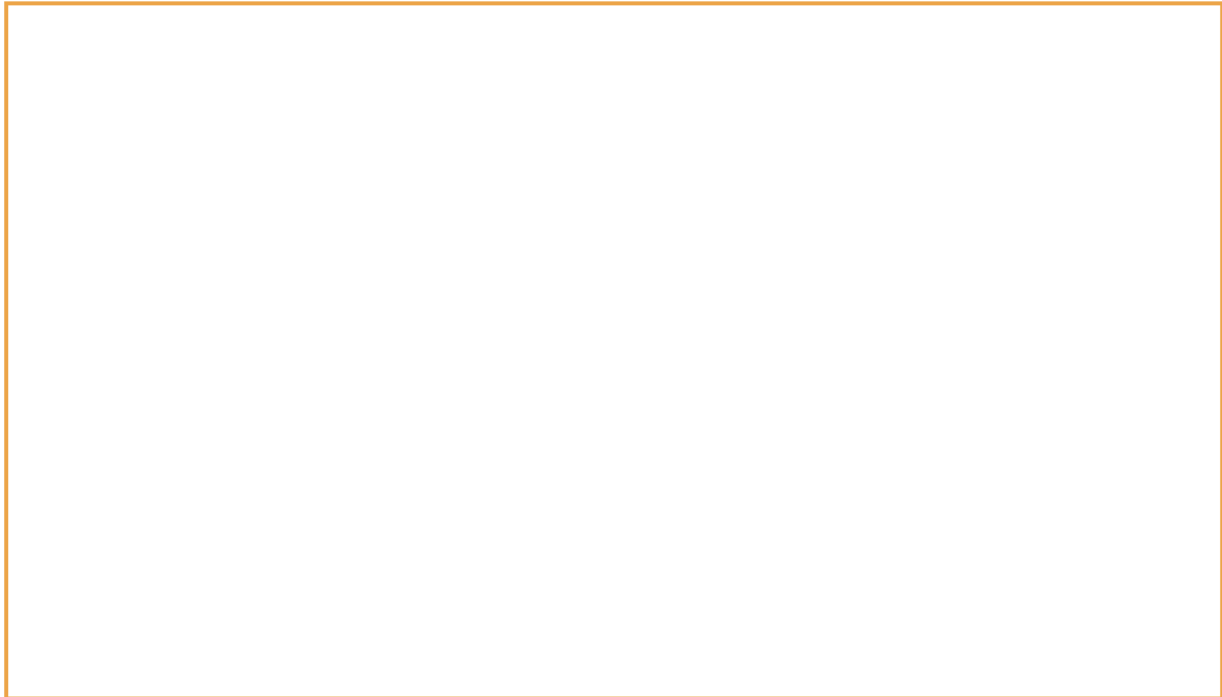
Ayaapu'ij naijmí i tyaitye maj etsén airajma'akan iti muaxapuaka, guajamúan mú guatyáka matij atsu a'tye gua'jamuan guatyí, purí munyaara'n rajaséijbi'raka tikai tyiti muará'aka, ainyi aipú anájtina'a tyiguámikua i ya'muatye ajtá kusintáa ti tyujxe'ebé, tijí arujjibe, mutáiyi patáj tyiti guamuáren i ruché, i kuku'i ajpúi naasimua gua'gou ti jí tyajtixika ta'a tyaujamuán. Ti nú rajtyixika i nasíimua, i iita' tyujpueijtyáka rusái purí nú kaxúrijmaka, a'inyi ai pú mijmu pueenya i yúuri. Ti nú kina'ara'n ubé'nye, kapu ché'e autákatyi i iita' tijí runáana guataigo'uri.
__Náana, aunyiki atámee ti naajamuán.

i naanajran, kapuri aijrautariristare a'iti tyiratáixatyen i ruyáuj.

__ Ajkua nú nyáu raséi, yúuri pú a'tixika tijta'i tyetyaajamua.

Augóu imáj tityá'namuajre'e pati'jpí gosimuan iiyakuí, gouxájta e'imáj jéin.

Ti eiráyemi'guaka: muákua.

Gue'iráyaxi i ya'muatye máj a'namuájre **"Mej tityaki'ka"** îiya go'ubi'jtye.

tyakuárai	guáaka
bisáaru'se	kaguáayu'use
púuru'se	kanyá'axi

Aujíjbe ti óuj a'tura i muátyi'ra'a.

7. Rí't YÚURI MÁJ A'URÁI

Ti muaxapuaká: eij pú tyautáujmua kapú ayájna náana, pana'tsijkai tyitij ráijtya áijna kapú tyiti muara'a, a'inyi aipú yuuri piriki. Puri pitya'uraa auti arájra nyeyá'urai. Ti guatyechemua'raká, kapú ayényinyika, majtá naimi u'kutsújraa ti utapúa'raka, matí guajijxika pua'a cha'ana amaujéitimen chuáata', kapú che'e tyitaka'a.

Ti muaxapuaká: puri aijpúa tyiraujmúatya tyikái mej iyejnyinyika', ti jii rarago'u, ajtá nú bixki ayá'rara'a, ajpú'i áijna guatáigo'uri, nyipakai pajna'a ti nyajamúan me'jeséi i ri'i yúuri ti kuáina.

__ bixki tikin kanú, nuri tin sei xika nyajra'ara, kanú meyeseij.

i kina'ra'in i kúku'i: auche pú raago'usiima' ti rujamuan i jiri etsen ájpu aumá'ka ti arachuí rajtyinájchaka ajpui raataigauri.

__ Kapáj tyitsinya kanú aijmuarúren. Tyiti nú muatáigo'ura, nyipakai ti nyajmuan me'jeséi

__ Kanú, mej ye'eséi

ti muaxapuaká: ti takuanaxi ti ragogou, tyamua pú tyijku i juyéj etsén, ajtá yáa rúijmuatye, ajpu'i ájcha'n jimi aukayíjxi tújtye.

Tyimúatsa.

__ Auki eyé'in ti nyajamúan ajpui' náa tya'go'umuatsi tijí i áakaj guatáigo'uri.

__ múa áakaj, nyipakai ti nyajamuan máj e'séi i riyúuri tyi kuina muapáj autina' uuyí cha'itina'a natáixaatye ti méj peye'eséi.

__ Kasí múa. Autina' nú guayí inya nugarúipicha'

__ ti ajamúan májnaan aijtsánta ti úkun

anxibi pú puamuake tyantaujku'una, úkatye mú uraatye'etye anakaipu e'iyán kueinabí ti kajquipua urájka, ajta e'iyán pa'ubí ti kajkipua, ajtá e'iyán pausáarabí ti kajkipua, ajtá e'iyán ti kuainabi kajkipua antyxúmuabiika, ajpuij ta'i páj yaugo'unyen.

__ Áaka: nyipájka'anye páj natabairen tyata'a apúan guanyunyi ti nyáajamuan.

__ Xapi'in nyanu muabitin autij e'jein ti ajamúan auti anurájka, ruxé'ebe paj kaanyijra guatá'n. Tyaika pú ta'tinyi. Matij autanyé autij pityá'riki, ajpui rataséijra auti anújkun. i úkatye mú tyicha'a metyúkimaka atsa mú tyiguamikuaka takuariipua. Ri'i mú gojgui a'imayé'i tyiruirábí'itin ti rujamúan.

matijmí sei guatáityaka'a áunaj i tsaakúj ti tyigaumín máj namí, tijna'a tyantakú e'iyán utyájrupi áaka, ajtágua' uuye tyantakú ajtá e'iyán i áakaj, ajtágua i sei náa pú tyiráityasi i áakaj, ti'nú tautyájtí

etsén tyantaku tyamua pú káanyin ty
i áakaj ujka'iguaáimi ajpu nú rutyárai
tijí aupuaaraká ajtá nu i áakaj rájtí i k
majtá i seikaj guiráaki máj namiguak
kamunu ráamuareerí i seikaj tsaaku y
muurí naimí guiraaki tijnú erí i rá'tye ti
iyéjnyinyi matij nujmí go'ujgo maure'ε
pu'aj anu'tyaka i gua'iguará'a i jaijtsé
Ajtá i jaaka' guatatui iita'a ti kina'arán
Ajpuij nú tau'ken guago'u ta'a ti rujan
tyuguaatyen. Ajpuij nú rukin guataigc
__ ¿nyinyejétsé petyi'ká'anye?

¿Einyi pejpíj nyeigo'u? Nyajmuarejrimí nú ti paj nyaxeebée. Ajpuij yáa i kina'ara'n aguí nyamuaxéebe ajtá achú tipityiraakáanye ti yáan tatájtua. Ajpui yáa i iitá'a kukui:

__ Puaj pejnyexéeba' kapuche'e ayán tye'eme ti ejmí'. Kanuché rayátigua ná'ame natí nyejmí, muapapúpij antya'mua'rera tyititi táaturaatyé i taachéj tyajta nakéj guatyabáujsen tyana'kai guakuínyi.

Aypuij tyauguache tyejtí rajguastyagua' tá'ara i yúurí, a'chu ti pua'amua xúa iyáan chaanaka apuá ti pityiriki, paj táixin páj petyikuanyi.

8. Tyáuj tyu'taséiratan

Amijna sáj serí ra'ujíjbe saatyáijchu amijna muárityí'ra, ayén sáarichi ti'í tyá'namuájre.

Sagóujguíitye, ¿atanyí tyi'tij kin maguatyechaxi?

Sauyú'uxa tyi'ti ti raki'pua ti raxájtán, sagoujpijtye.

Setyu'xájtá gua'jamuan i báujsi sata'a rataséijratan ájna chájtá, na'rí amaana sáj tyojoujmua'tye.

Tyáuj tyityainyén mata'a yatyi'ramua'riibein.

E'iníyí náa tetyiratyátaagua i yú'uxari tyáj kin tityatáinyéesin.

En esta parte, agregar la imagen de un cartel que promueva la presentación de una obra de teatro con las siguientes características: la obra de teatro se llamará **“Ri’i yúuri máj a’urái”**

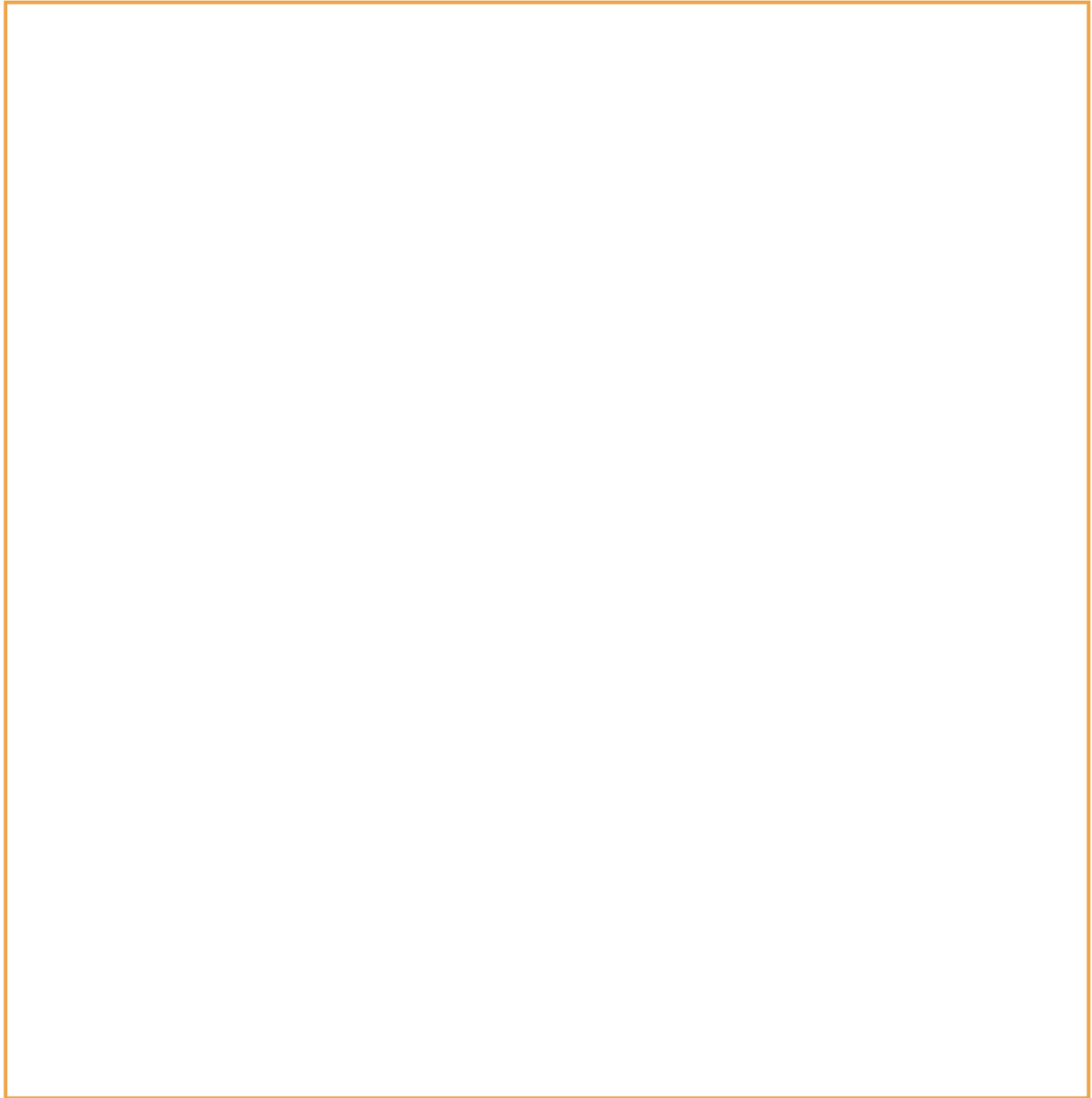
Ri’i yúuri máj a’urái

Al centro colocar la imagen de un ramillete de mazorcas de maíz color blanco, azul acero, rosado, amarillo, rojo. En la parte inferior, se pondrá la siguiente leyenda: Tyaja’muachue’be amánna aumáj ti’rii tyajaujmua’tye, guara’kaanan, ajná tyautyeityen anxij maxkirai etsé, eijna esté i ninyé’ira.

Autyátaagua tyi'ti ti éitse'e mua'ránajchaka páj ra'ujíjbe e'ijti tyu'séijre i
tatéij

Yú'usiguarikan kimein autáagua i nyúukari ti ra'xájta i tatéij etsé
tyi'ma'kan. Ajpéjpi íyaa ra'uyú'uxa pajtá ra'usiimua pata'a rajtyágua'xin i
siimua'ira etsé ti tyátaabijgua.

Augugóu i nyúukari.

9. Taye'irá

Ayáapu tyáj náayeri yúuri tú guácha'i ta'ntyitápi, anxibika tú antyitápe'si, amijna yúuri ájkuakan tú ajtajájpuaxi ikiiri, ajtú ra'jtáchuisi tipuá arí kiira tamuá'muata'a máxkira'i etsé i tápi'ra. Ajtágua ru'sí ayán cha'tá aumá'ka ti'jpuá ajtáchuiguaka rujájkuaerein. Ayáapu tipuá perí tya'raste anxij ninyé'ira ájpu xaanyú'u upuá'ri. Eru kapú aina tipuá metye'nya náijmi'tu tyennyéjtye'si i tayúuri tyáj a'jtáchuísi a'yaa chá'ta anxij nyínyi'ra, tipuá xáa nyerí tyáste, nu'rí nyij guatányaki'pua nyáj tyú'táagua tyi'iti ti ruxe'ebe máj tyi'rátisí nyéj tyiti irajfinyi, ayaapu xaanyuú.

Abá'jajpuaxi i nyúukari ti aijna xájta e'ijmáj titentyá'ru.

Eugenio Álvarez Gómez

a	t	b	a	n	x	i	b	i	k	a	j	g
l	á	ch	ch	x	y	ts	^	s	u	e	j	u
k	p	u	p	i	g	x	x	m	m	n	'	b
^	i	'	x	m	e	ty	e	'	n	y	a	h
^	'	ch	j	l	i	o	u	n	n	í	k	w
r	r	p	y	n	j	x	s	'	g	n	s	r
l	a	ch	y	y	ú	u	r	i	m	y	j	u
'	j	u	y	o	i	o	'	m	y	i	k	'
ty	u	t	a	y	ú	u	r	i	y	'	y	s
ch	'	x	m	p	l	l	'	l	k	R	i	í
p	p	u	s	x	ch	'	k	ty	k	a	ts	

Tyu'taígua'u tyi'ti ti pi guatáujmua i páj rá'utyau nyú'kari aupa
e'che. Autyéeyú'uxa amájna auti a'tasiimuei.

Guatyé'eseij.

A'najti pi tyu'ri _____

Guagóu nyúukari ti ájna tyáxajta a'ijti a'rí tyaumé.

Gua'itétye e'iti tya'uguachá'ka i muárityi'ra.

Yáati tyu'tyaari	Séikaj autyéeyú'uxa páj ramuájtya
a) Anajpunu'u ayán tyu'tyáari...	
b) Ajpunú'u jíj...	
c) Aijpunu'u ijkin ayán pityien...	

Tyú'tyeeyú'uxa para'jtyágua'na i nyúukari ti raxájta a'ijti tyaumé, tyajkin tyi'muáritaka.

Kapú a'tyéebi'ka muaxá atyéenye ti bé'e, pu'rí takuarixpua	
--	--

Tyáj raamuá'ren tyi'ti ti guári're éijna etsé ti a'rí guéika.etsé ukáame ti runáijmi.

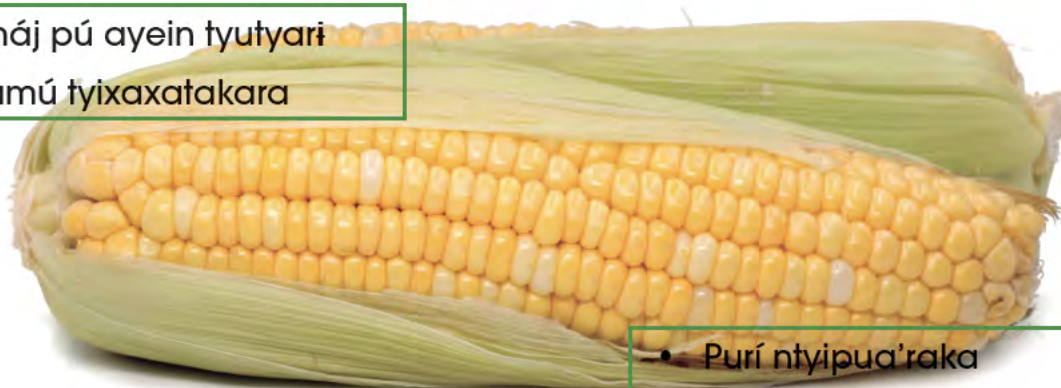
1.- Auyú'uxa sei muarityir'a eiti tyuséire i yúuri.

i

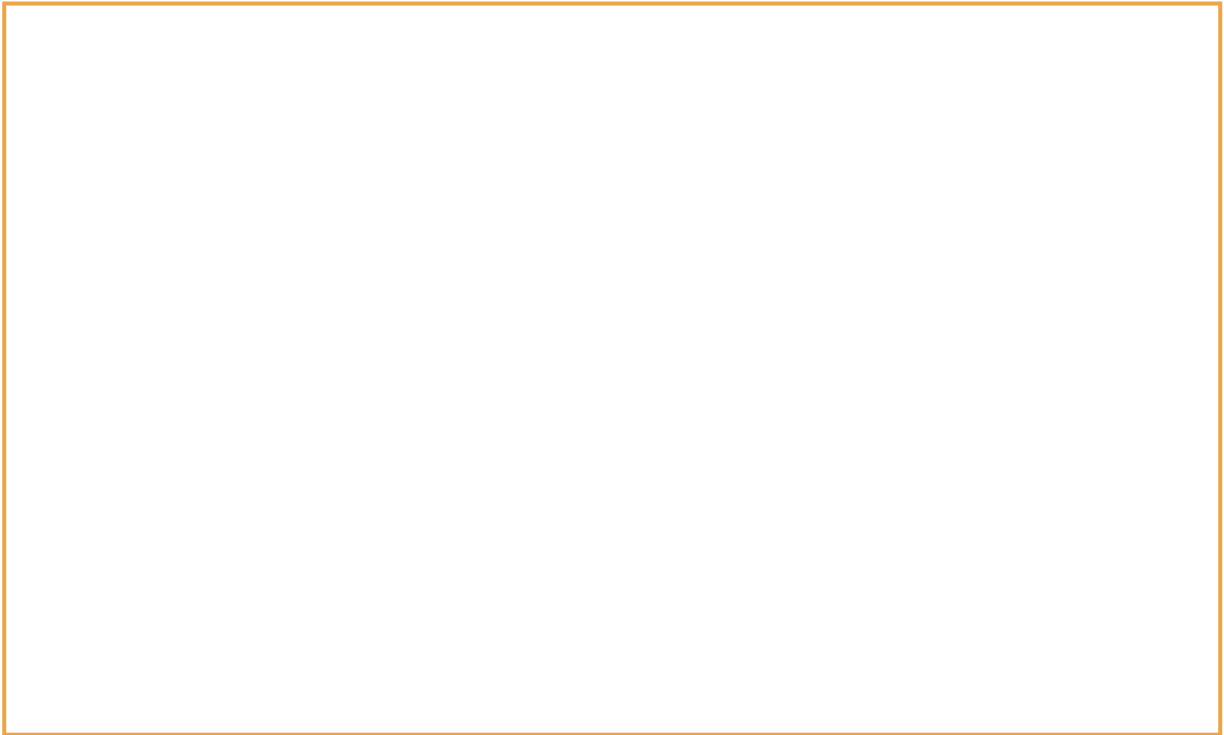
2.-Auyú'uxa sa'iká i nyúukari máj kin autyáguiibaka i báujsi tipuá metyijmuérita tatéij etsé ma'kan aumáj jéigua tyáite.

- Anáj pú ayein tyutyari
- Yamú tyixaxatakara

- Purí ntyipua'raka
- Ayapu

3. Gó'usimua méj titya'namuájre muárityi'ra etsé tatéij ti tyáxajta.

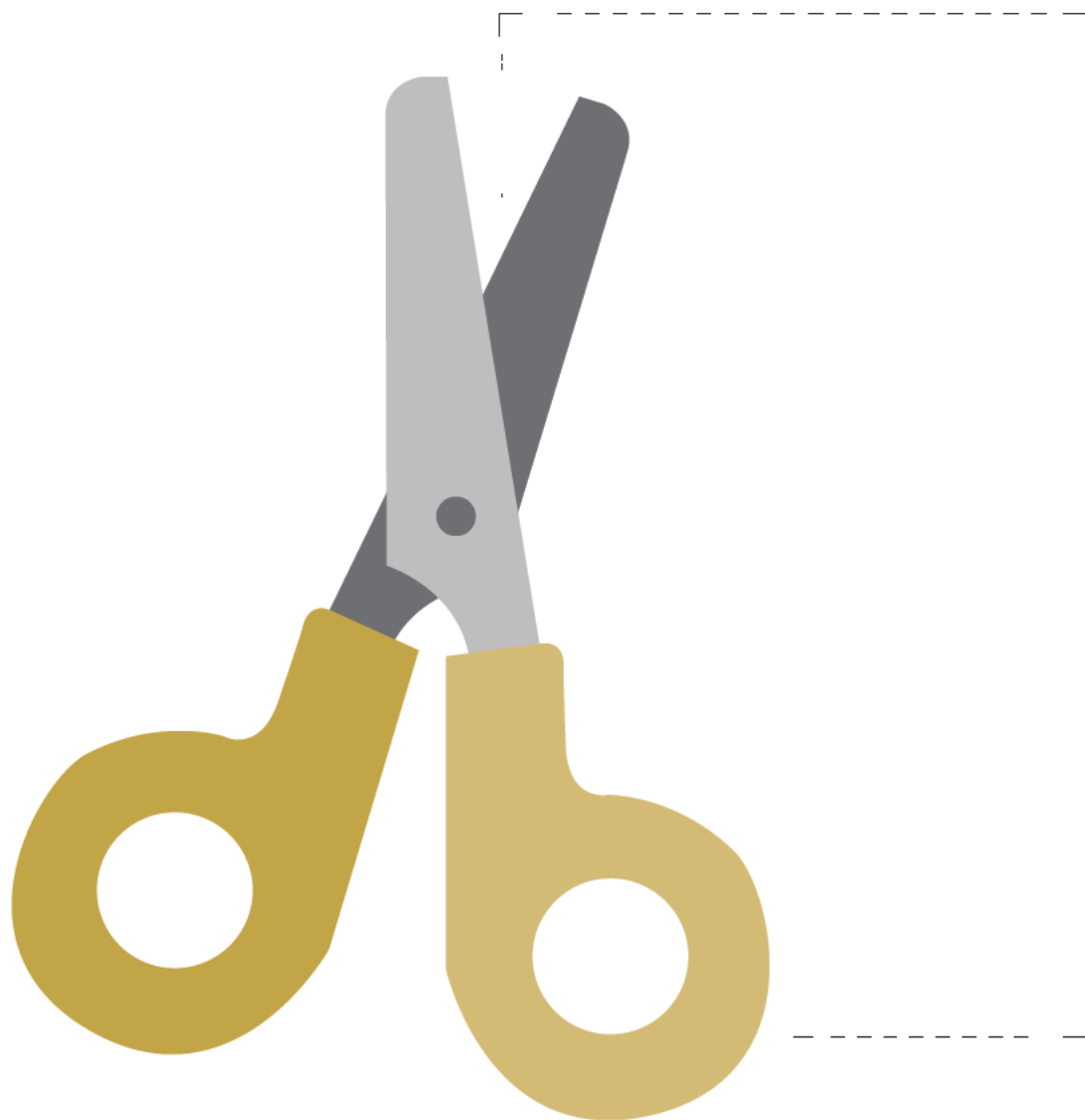

4. Guajmu'atsíitye ajpéjpi rauyú'uxan e'inyí ti'i guápi tyi'báire tatéij náimi'ika emí tyáj náayeri.

SÉIKA T AJTYÁBATS JSIN

TYEIRÁJYAXI

Ti e'iráyemi'guaka: sái. Nuirátuiigua. Yú'usiguarikán.

A A A A A

a a a a a

a a a a a

B B B B B

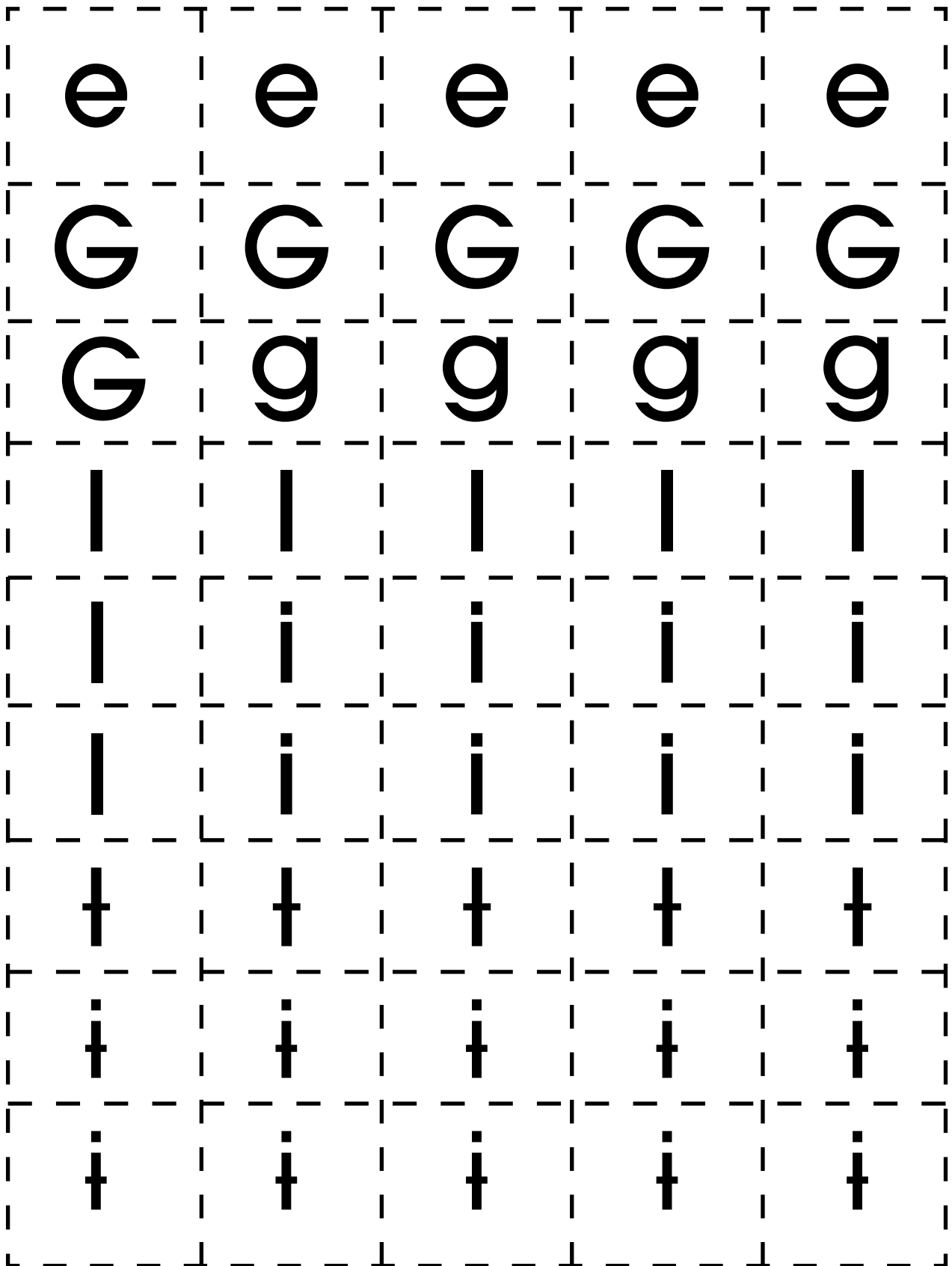
B b b b b

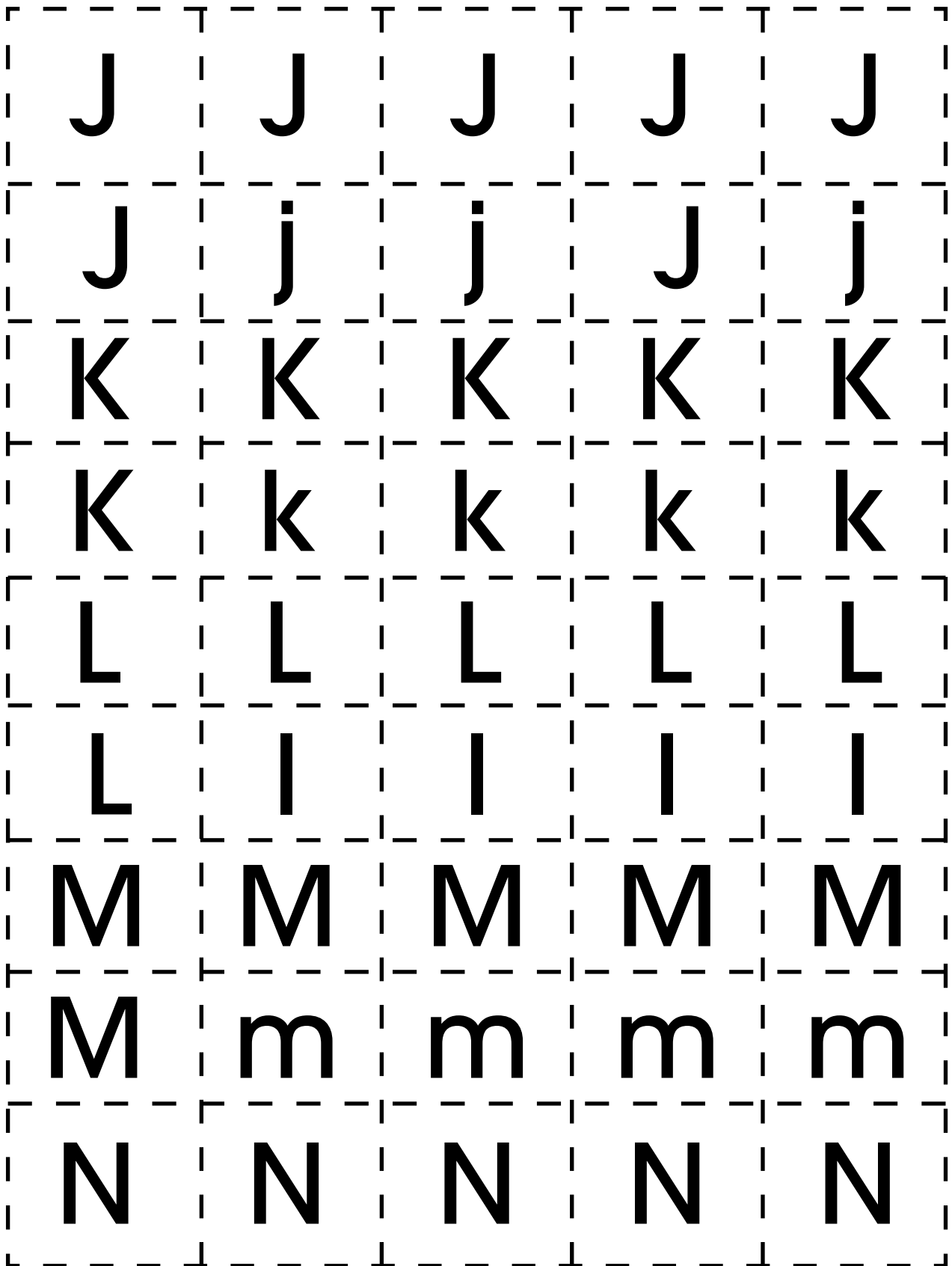
Ch Ch Ch Ch Ch

Ch ch ch ch ch

E E E E E

E e e E e

n n n n n

Ny Ny Ny Ny Ny

ny ny ny ny ny

O O O O O

o o o o o

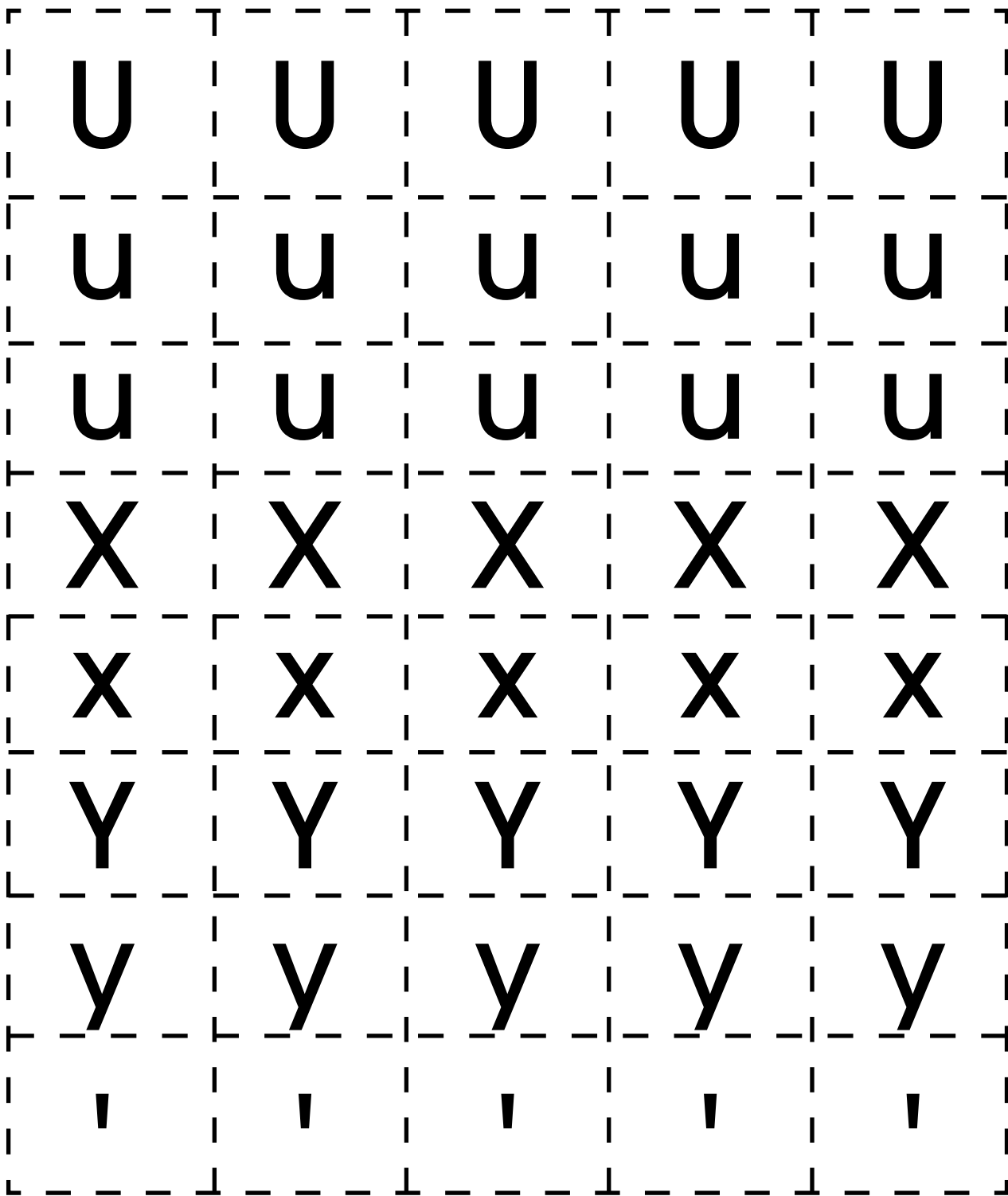
o o o o o

P P P P P

p p p p p

R R R R R

r	r	r	r	r
S	S	S	S	S
s	s	s	s	s
T	T	T	T	T
t	t	t	t	t
Ts	Ts	Ts	Ts	Ts
ts	ts	ts	ts	ts
Ty	Ty	Ty	Ty	Ty
ty	ty	ty	ty	ty

Ti e'iráyemi'guaka: guapúaj. Méj tyáujmua'tsiire. Ti rajbíjtya'xin.

síku'u

muátí'si

taabéjri

síku'u

muáti'si

taabéjri

Ti e'iráyemi'guaka: guéika. Nu'ritá tejé'nyamua'te. Ti ri'i raaguityen.

Pu'ritá ju'utapuá'raka

Nu'rí náa tyiguánka'tsika

Tu'ritá irantyájrupi

Pu'ritá antyipuá'raka ityáj
tyiji'tamua'tye

Tyajkin tyu'tyé'iten

- 1 sái
- 2 guá'pua
- 3 guéika
- 4 muákua
- 5 anxibi
- 6 arájsebi
- 7 aráagua'pua
- 8 aráagueika
- 9 aráamuakua
- 10 tamuámuata'a
- 11 tamuámuata'a apuán sái
- 12 tamuámuata'a apuán guá'puáj
- 13 tamuámuata'a apuán guéika
- 14 tamuámuata'a apuán muákua
- 15 tamuámuata'a apuán anxibi
- 16 tamuámuata'a apuán arájsebi
- 17 tamuámuata'a apuán aráagua'pua
- 18 tamuámuata'a apuán aráagueika
- 19 tamuámuata'a apuán aráamuakua

- 20 seité
- 21 seité apuán sái
- 22 seité apuán gua'puáj
- 23 seité apuán guéika
- 24 seité apuán muákua
- 25 seité apuán anxibi
- 26 seité apuán arájsebi
- 27 seité apuán aráagua'pua
- 28 seité apuán aráagueika
- 29 seité apuán aráamuakua
- 30 seité apuán tamuámuata'a

Guá'pua. Nyetyaumuatyen

Nyejtyaumuatye'en

Náanu mi'i tyikaiguan

**Iya'nu naa tye'ejchen
nyentyamuaba'a**

**Nyajta naa
tyu'tyenchetye'en**

Xarí tikin tyi'taabijguaka

A

A

A

A

A

a

a

a

a

a

a

a

a

a

a

B

B

B

B

B

b

b

b

b

b

Ch

Ch

Ch

Ch

Ch

ch

ch

ch

ch

ch

E

E

E

E

E

e

e

e

e

e

e

e

e

e

e

G

G

G

G

G

g

g

g

g

g

l

l

l

l

l

i

i

i

i

i

i

i

i

i

i

t

t

t

t

t

t

t

t

t

t

t

t

t

t

t

J

J

J

J

J

j

j

j

j

j

K

K

K

K

K

k

k

k

k

k

L

L

L

L

L

I

I

I

I

I

M

M

M

M

M

m

m

m

m

m

N

N

N

N

N

n

n

n

n

n

Ny

Ny

Ny

Ny

Ny

ny

ny

ny

ny

ny

O

O

O

O

O

o

o

o

o

o

P

P

P

P

P

p

p

p

p

p

R

R

R

R

R

r

r

r

r

r

S

S

S

S

S

s

s

s

s

s

T

T

T

T

T

t

t

t

t

t

Ts

Ts

Ts

Ts

Ts

ts

ts

ts

ts

ts

Ty

Ty

Ty

Ty

Ty

ty

ty

ty

ty

ty

U

U

U

U

U

u

u

u

u

u

u

u

u

u

u

X

X

X

X

X

x

x

x

x

x

Y

Y

Y

Y

Y

y

y

y

y

y

ı

ı

ı

ı

ı

Guéika

Auti tyi'ma'kan tyéjtyanúkua'ka

						
	sái	guá'pua	guéika	muákua	anxibi	aráasai
						
	sái	guá'pua	guéika	muákua	anxibi	aráasai
						
	sái	guá'pua	guéika	muákua	anxibi	aráasai
						
	sái	guá'pua	guéika	muákua	anxibi	aráasai

“Mejtityaki'ka” íiya go'ubi'jtye

tyakuárai

guáaka

bisáaru'se

kaguáayu'use

pūuru'se

kanyáaxi

Tatéij

kúraa

tyakuáara

muarúi'

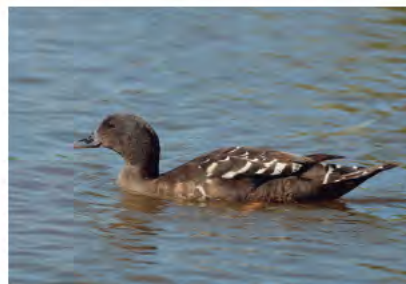
xiipí

Yúuri

kúku'i

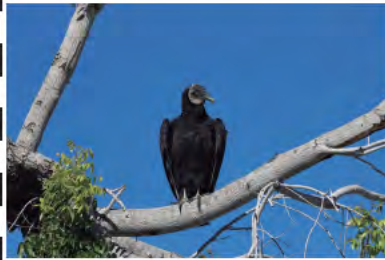
búuri

rúa'ri

muaxá

bixki

guáaka

arachuí

tyakuáara'i

kaguáayu

púuru

muátsu

kány'a

E'ijtyáj ratamuá.

Nyúukári	Tyi'ti tyáj pi guatamuá
Yú'usiguarikan	Aipú puén tyáj kin nyúukari a'yú'uxan (alfabeto)
Ti ajnyúube'jme	Amijtu ayán guatamuá tyáj ra'jtyagua'náa tipuá tetye'yú'uxa (a, e, i, i, o, u)
Gua'puáj ti ajnyúube'jme	Amijtu ayán guatamuá tyáj ra'jtyagua'náa tyagua'puájma tipuá tetye'yú'uxa (aa, ee, ii, ii, oo, uu)
Májanyúube'jme me iti'tsé'e	Amijtu ayán guatamuá it'i'tsi ti eityéecha'ka máj ajnyúube'me metyagua'guapuájma etsé tipuá tetye'yú'uxa (a'a, u'u)
Íti'tsi	Amipú puén ti eityéecha'ka tipuá nyetyi'xájta, kuxée nye it'i'tse'e (')
Míitsi	Amijtu ayán guatamuá tikin antyipu'ari tipuá nyetye'yú'uxa (.)
Kirí'tsi	Amijtu ayán guatamuá ti kin (,)
Nyúukari	Tyáj rataxáxa'a (palabras)
U'xári	Máj kin tyá'simuaka báujsi jakáj etsé (lápiz)
Guatye'séij	Ti guatyáujmua'tyi a'chuti tyu'ri'ire (autoevaluación)
Tyáj ramuarén	Tyi'ti ti guatyámuari'gua. (tema)
Tyáj rari'iren	Tyi'ti tyáj xe'ebe ti ráari'iren i pá'ri (propósito)
Materiales	Tyi'ti ti ruxé'ebe tikin tyu'muáren
Tyi'ti nyáj muájtye	Aipu puen nyáj nyerí ramua'ree (conoc., previos)
E'ijti tyi'juyé	Nyáj xa'pin tyi'séijra (valores)
Siimue'irá	Nyáj tyi'ti autyásiimuan, (dibujo)

Tyáj etsén rataka'nyájma tyaraamuáre.

Barton, D. y Hamilton, M. (2004). “La literacidad entendida como práctica social”.

En: Virginia Zavala et al. (coords.), *Escritura y sociedad. Nuevas perspectivas teóricas y etnográficas* (pp. 109-139). Perú: Red para el Desarrollo de las Ciencias Sociales en el Perú.

Bourdieu, P. (2008). *El sentido práctico*. México: Siglo XXI.

Camps, A. (2003). “Proyectos de lengua entre la teoría y la práctica”. En: Ana Camps (coord.), *Secuencias didácticas para aprender a escribir* (pp. 33-46). España: Graó.

Cassany, D. (s.f.). *Prácticas letradas contemporáneas: Claves para su desarrollo*.

España: Gobierno de España, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Consultado el 30 de julio de 2018 en: https://repositori.upf.edu/bitstream/handle/10230/21294/Cassany_LEERES.pdf

Chartier, R. (1992). *El mundo como representación*. España: Gedisa.

Díaz, F. (2003). Cognición situada y estrategias para el aprendizaje significativo.

Revista Electrónica de Investigación Educativa, vol. 5, núm. 2, pp. 105-117. Consultado el 30 de julio de 2018 en: <http://redie.ens.uabc.mx/vol5no2/contenido-arceo.html>

Dirección General de Educación Indígena (2018). *Programa de lengua náayeri*.

México: SEP.

_____ (2018). Náayeri. Prácticas culturales y sociales del lenguaje.

Reportes de investigación para la selección contenidos de estudio para la educación primaria (documentos de trabajo no publicados), México.

Duranti, A. (2000). *Antropología lingüística*. España: Cambridge University Press.

Ferreiro, E. (1991). “Desarrollo de la alfabetización: psicogénesis”. En: Yetta Goodman (comp.), *Los niños construyen su lectoescritura. Un enfoque piagetiano* (pp. 21-35). España: Aique. <https://tallerdealfabetizacion.files.wordpress.com/2014/05/ferreiro-desarrollo-de-la-alfabetizacic3b3n.pdf>

- _____ (1996). "Diversidad y proceso de alfabetización: de la celebración a la toma de conciencia". *Revista Latinoamericana de Lectura. Lectura y vida*, núm. 3, pp. 3-15.
- _____ (1999). *Cultura escrita y educación. Conversaciones de Emilia Ferreiro con José Antonio Castorina, Daniel Goldin y Rosa María Torres*. México: FCE.
- _____ (2002). *Relaciones de (in)dependencia entre oralidad y escritura*. España: Gedisa.
- _____ (2008). *Alfabetización. Teoría y práctica*. México: Siglo XXI.
- _____ (2013). *El ingreso a la escritura y a las culturas de lo escrito. Textos de investigación*. México: Siglo XXI.
- Ferreiro, E., y Gómez, M. (1988)**. Nuevas perspectivas sobre los procesos de lectura y escritura. México: Siglo XXI.
- Ferreiro, E., y Teberosky, A. (1999)**. Los sistemas de escritura en el desarrollo del niño. México: Siglo XXI.
- Ferreiro, R. (s.f.)**. *Más allá de la teoría. El aprendizaje cooperativo*. Consultado el 30 de julio de 2018 en: <http://www.redtalento.com/articulos/website%20revista%20magister%20articulo%206.pdf>
- Giroux, H., y McLaren P. (1998)**. *Sociedad cultura y educación*. España: Miño y Dávila.
- González, M. (2015)**. Las escuelas clandestinas en Ecuador. Raíces de la educación indígena. *Revista Colombiana de Educación*, núm. 69, pp. 75-95. Consultado el 30 de julio de 2018 en: <http://www.scielo.org.co/pdf/rcde/n69/n69a04.pdf>
- Kalman, J. (2008)**. Discusiones conceptuales en el campo de la cultura escrita. *Revista Iberoamericana de Educación*, núm. 46, pp. 107-134. Consultado el 30 de julio de 2018 en: <https://rieoei.org/RIE/issue/view/56/vol.%2046>

Lerner, D. (1996) Es posible leer en la escuela. *Lectura y vida*. *Lectura y Vida. Revista Latinoamericana de Lectura*, núm. 1. Consultado el 30 de julio de 2018 en: http://www.lecturayvida.fahce.unlp.edu.ar/numeros/a17n1/17_01_Lerner.pdf

_____ **(2001)**. *Leer y escribir en la escuela: lo real, lo posible y lo necesario*. México: FCE. Consultado el 30 de julio de 2018 en: http://www.lecturayvida.fahce.unlp.edu.ar/numeros/a17n1/17_01_Lerner.pdf

Ley de Derechos y Cultura Indígena del Estado de Nayarit (2004). *Periódico Oficial del Gobierno del Estado de Nayarit*. Consultado el 30 de julio de 2018 en: <http://sitios.te.gob.mx/Defensoria/media/pdf/069f59101911f0a.pdf>

Ley General de Derechos Lingüísticos de los Pueblos Indígenas (2015). *Diario Oficial de la Federación*. Consultado el 30 de julio de 2018 en: http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/pdf/257_171215.pdf

Montemayor, C. (1993). *Situación actual y perspectivas de la literatura en lenguas indígenas*. México: Conaculta.

Organización de las Naciones Unidas para la Educación la Ciencia y la Cultura. (1953). *Empleo de las lenguas vernáculas en la enseñanza*. Consultado el 30 de julio de 2018 en: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001315/131583so.pdf>

_____ **(2003)**. *La educación en un mundo plurilingüe*. Consultado el 30 de julio de 2018 en: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001297/129728s.pdf>

Paradise, R. (1991). El conocimiento cultural en el aula: niños indígenas y su orientación hacia la observación. *Infancia y Aprendizaje*, núm. 55, pp. 73-85. Consultado el 30 de julio de 2018 en: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=48376>

Rogoff, B. (1993). *Aprendices del pensamiento. El desarrollo cognitivo en el contexto social*. México: Paidós.

Secretaría de Educación Pública (2017). *Aprendizajes clave para la educación integral. Plan y programas de estudio para la educación básica.* México: SEP. Consultado el 30 de julio de 2018 en: http://www.aprendizajesclave.sep.gob.mx/descargables/APRENDIZAJES_CLAVE_PARA_LA_EDUCACION_INTEGRAL.pdf

Street, B. (1984). *Literacy in theory and practice. Cambridge studies in oral and literate culture.* Estados Unidos: Cambridge University Press.

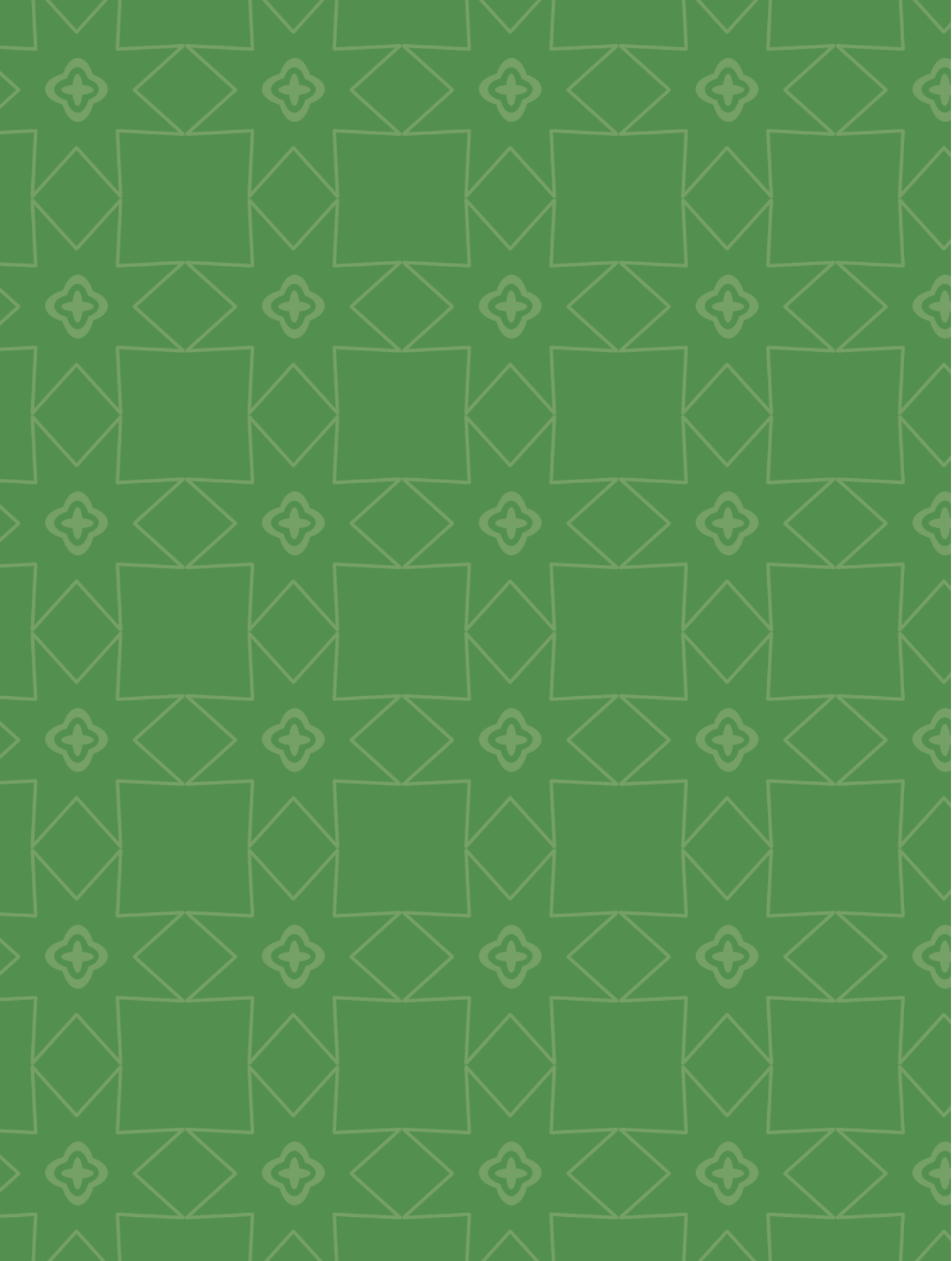
Tedesco, J., Operti, R., y Amadio, M. (2013). *Por qué importa hoy el debate curricular.* Suiza: UNESCO. Consultado el 30 de julio de 2018 en: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002213/221328s.pdf>

Vernon, S., y Alvarado, M. (2014). *Aprender a escuchar, aprender a hablar. La lengua oral en los primeros años de escolaridad.* México: INEE.

Zavala, V., Niño-Murcia, M., y Ames, P. (2004). *Escritura y sociedad. Nuevas perspectivas teóricas y etnográficas.* Perú: Red para el Desarrollo de las Ciencias Sociales en el Perú.

NÁAYERI
TÍ'RÍI YÚ'UXA
SÉI NYÍNYI'RA' MÁJ TYÚJMUA'TYE

Se imprimió por encargo de la Dirección General de Educación Indígena a través de la Comisión Nacional de los Libros de Texto Gratuitos.

SEP
SECRETARÍA DE
EDUCACIÓN PÚBLICA

ESTADOS UNIDOS MEXICANOS

1